

ઘસારાના હિસાબો (Depreciation Accounts)

1. પ્રસ્તાવના	7. ઘસારાપાત્ર મિલકતો
2. ઘસારાનો અર્થ અને વ્યાખ્યા	8. ઘસારાની જુદી જુદી પદ્ધતિઓ
3. ઘસારાનાં લક્ષણો	9. તફાવત : સરખા હપતાની પદ્ધતિ અને ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ
4. ઘસારાની જોગવાઈની જરૂરિયાત (હેતુઓ)	10. ઘસારો હિસાબી ચોપડે નોંધવાની પદ્ધતિઓ
5. ઘસારાને અસર કરતાં પરિબળો	11. વિશિષ્ટ ઉદાહરણો
6. ઘસારાની રકમ અને ઘસારાનો દર નક્કી કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાનાં પરિબળો	— સ્વાધ્યાય

1. પ્રસ્તાવના (Introduction)

વેપાર-ધંધામાં જુદા જુદા પ્રકારની કાયમી દૃશ્ય મિલકતો જેવી કે યંત્રો, ફર્નિચર, મકાન, વાહન, કમ્પ્યુટર વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. દરેક મિલકતનું પોતાનું ઉપયોગી આયુષ્ય હોય છે. ઉપયોગી આયુષ્યનો મુખ્ય આધાર જે-તે મિલકત કેટલા સમય માટે વપરાશમાં લઈ શકાય તેના ઉપર છે, કારણ કે મિલકતના વપરાશને કારણે તેની કાર્યક્ષમતામાં સતત ઘટાડો થાય છે. કુદરતી કે ભૌતિક પરિબળોને કારણે, સમય પસાર થવાને કારણે કે નવી શોધખોળને કારણે મિલકતોનું ઉપયોગી આયુષ્ય ઘટે છે. કેટલીક વખત મિલકત ભૌતિક રીતે સારી હાલતમાં હોય; પરંતુ વધુ કાર્યક્ષમ નવી મિલકત અસ્તિત્વમાં આવતાં જૂની મિલકતનો ઉપયોગ ખર્ચાળ બને છે. આ કારણે મિલકતોનું આયુષ્ય મર્યાદિત બને છે. દર્શાવેલ કોઈ પણ કારણસર મિલકતની કાર્યક્ષમતા સતત ઘટતી જતી હોવાથી મિલકતનું વપરાશી મૂલ્ય (Useful Value) કે ઉપયોગિતા મૂલ્યમાં સતત અને કાયમી ઘટાડો થાય છે તેને ઘસારા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

2. ઘસારાનો અર્થ અને વ્યાખ્યા (Meaning and Definition of Depreciation)

(1) કાર્ટર : “મિલકતની કિંમતમાં કોઈ પણ કારણસર કમશ: અને કાયમી ઘટાડો થાય તેને ઘસારો કહેવામાં આવે છે.”

(2) સ્પાઈસર અને પેગલર : “ઘસારો એ આપેલા સમય દરમિયાન અમુક કારણોસર મિલકતોના અસરકારક આયુષ્યના ઘટાડાનું માપ છે.”

ઉપર્યુક્ત વ્યાખ્યાઓ પરથી સમજી શકાય કે મિલકતની કિંમતના કાયમી ઘટાડાને ઘસારો કહેવામાં આવે છે. અમુક વર્ષોના અંતે મિલકત નક્કી કરેલ ચોક્કસ ઉપયોગ કે હેતુ માટે બિનઉપયોગી બની જાય છે. ઘસારો એ સમયને લગતો ખર્ચ છે, ઘસારાને બિનરોકડ મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે નફા-નુકસાન ખાતે ઉધારવામાં આવે છે. ઘસારો મિલકતની ઉપયોગી કિંમતમાં ઘટાડો સૂચવે છે, તેથી તે નફા-નુકસાન ખાતે ઉધારવામાં આવે છે.

3. ઘસારાનાં લક્ષણો (Characteristics of Depreciation)

(1) કાયમી મિલકતો : ઘસારો એ ધંધાની કાયમી દૃશ્ય મિલકતો પર ગણવાનો હોય છે તેથી તેવી મિલકતો ઘસારાપાત્ર મિલકતો પણ કહેવાય છે. ઉપરાંત પેટન્ટ, કોપી રાઈટ્સ, ટ્રેડમાર્ક જેવી અદૃશ્ય મિલકતો પણ તેમના નિર્ધારિત આયુષ્ય દરમિયાન કમશ: માંડી વાળવામાં આવે છે. ધંધાની ચાલુ કે પ્રવાહી મિલકતો પર ઘસારો ગણવામાં આવતો નથી. દા.ત., રોકડ, સ્ટોક, દેવાદારો વગેરે.

(2) વપરાશી મૂલ્ય : ઘસારો એ મિલકતોની ઉપયોગિતા મૂલ્ય કે વપરાશી મૂલ્યમાં કમશ: અને કાયમી ઘટાડો સૂચવે છે.

- (3) સમય : ઘસારો એ સમયને લગતો ખર્ચ છે.
- (4) મહેસૂલી ખર્ચ : ઘસારાને બિનરોકડ મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે નફા-નુકસાન ખાતે ઉધારવામાં આવે છે.
- (5) માંડી વાળેલ રકમ : ઘસારો એ મહેસૂલી ખર્ચ હોવા છતાં પગાર અને ભાડાની જેમ રોકડમાં ચૂકવાતો ખર્ચ નથી.
- (6) મિલકતના વપરાશ : ઘસારો સમયની સાથોસાથ મિલકતના વપરાશ ઉપર પણ આધાર રાખે છે.
- (7) હિસાબી વર્ષના અંતે : હિસાબી વર્ષના અંતે કાયમી મિલકતની કિંમતમાંથી ઘસારાની રકમ સામાન્ય રીતે માંડી વાળવામાં આવે છે.
- (8) જોગવાઈ : ઘસારો એ એક પ્રકારની જોગવાઈ છે.

4. ઘસારાની જોગવાઈની જરૂરિયાત (હેતુઓ) (Necessity (Objectives) of Provision for Depreciation)

ઘસારો એ વેપાર-ધંધાના અન્ય ખર્ચાઓથી એક ભિન્ન પ્રકારનો મહેસૂલી ખર્ચ છે. ઘસારો ભાડું, પગાર, મજૂરી વગેરે જેવા ખર્ચની જેમ જે-તે હિસાબી સમયે ખરેખર રોકડમાં ચૂકવાયેલ ખર્ચ નથી. જે-તે હિસાબી સમયગાળામાં ઘસારાની જોગવાઈ કરી હિસાબોમાં સમાવવામાં આવે છે. નીચે દર્શાવેલ બાબતો ઘસારો ગણવાની જરૂરિયાત એટલે કે હેતુઓ સ્પષ્ટ કરે છે.

- (1) ધંધાના ખર્ચ તરીકે ગણવા : ઘસારો જે-તે હિસાબી સમયનો મહેસૂલી ખર્ચ છે અને તે રોકડમાં ચૂકવાતો નથી.
- (2) સાચો અને વાજબી નફો-નુકસાન જાણવા : ધંધાનો સાચો અને વાજબી નફો-નુકસાન જાણવા માટે ઘસારો ધ્યાનમાં લેવો જરૂરી છે. તેથી તે નફા-નુકસાન ખાતે ઉધારવામાં આવે છે.
- (3) ધંધાની સાચી અને વાજબી આર્થિક પરિસ્થિતિ જાણવા : પાકું સરવૈયું એ ધંધાની આર્થિક પરિસ્થિતિ દર્શાવે છે, જેમાં ધંધાની કુલ મિલકતો પૈકી ઘસારાપાત્ર મિલકતોને ઘસારાબાદ કિંમતે દર્શાવવામાં આવે છે. મિલકતને ઘસારાબાદ કિંમતે દર્શાવવાથી પાકું સરવૈયું મિલકતની સાચી સ્થિતિ રજૂ કરી શકે જેના આધારે સમગ્ર ધંધાની સાચી અને વાજબી પરિસ્થિતિ જાણી શકાય.
- (4) ઉત્પાદનની સાચી પડતર નક્કી કરવા : કારખાનામાં ઉત્પાદિત થયેલ માલ કે સેવાની પડતર નક્કી કરતી વખતે ઉત્પાદનને અસર કરતા અથવા ઉત્પાદનને લગતા તમામ ખર્ચાઓ ગણતરીમાં લેવા જોઈએ. આથી અન્ય ખર્ચાઓની જેમ ઉત્પાદન માટે ઉપયોગમાં લેવાતી તમામ ઘસારાપાત્ર મિલકતોનો ઘસારો પડતરની ગણતરી વખતે ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે.
- (5) વસ્તુ કે સેવાની સાચી વેચાણકિંમત નક્કી કરવા : વસ્તુ કે સેવાની વેચાણકિંમત નક્કી કરવા માટે કુલ પડતર નક્કી કરવામાં આવે છે. જેમાં ઘસારાનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવે છે.
- (6) મૂડી જાળવી રાખવા : ધંધામાં રોકાયેલ કુલ મૂડી પૈકી મોટી રકમ કાયમી મિલકતોમાં રોકાયેલી હોય છે. આવી મિલકતો તેના ઉપયોગી આયુષ્યને અંતે બિનઉપયોગી બને છે અને તેનાં સ્થાને નવી મિલકત ખરીદવા કે વસાવવા મૂડીની જરૂરિયાત રહે છે. આવી મૂડી ધંધામાં જાળવી રાખવાના હેતુસર ધંધામાં મિલકતો પર ઘસારાની જોગવાઈ કરવામાં આવે છે.
- (7) ધારાકીય જોગવાઈઓનું પાલન કરવા : ધારાકીય જોગવાઈ અનુસાર ઘસારાની ગણતરી અને નોંધ હિસાબોમાં કરવામાં આવે છે.

5. ઘસારાને અસર કરતાં પરિબળો (કારણો) (Factors Affecting Depreciation)

ઘસારો એ કાયમી મિલકતના વપરાશી કે ઉપયોગિતા મૂલ્યમાં થતો ઘટાડો છે. મિલકતોનાં ઉપયોગિતા મૂલ્યમાં ઘટાડો થવાનાં પરિબળો કે કારણો નીચે મુજબ છે :

- (1) મિલકતોનો વપરાશ : કોઈ પણ કાયમી મિલકતના વપરાશને કારણે તેની કાર્યક્ષમતા ઘટે છે. મિલકતની કાર્યક્ષમતા ઘટતાં તેનું ઉપયોગી આયુષ્ય અને ઉપયોગિતા મૂલ્ય પણ ઘટે છે. વર્ષ દરમિયાન મિલકતની કિંમતમાં થયેલ ઘટાડો એ ઘસારાની રકમ દર્શાવે છે.

(2) **સમયનું પરિબળ :** કેટલીક મિલકતોનું આયુષ્ય ચોક્કસ સમય પૂરો થતાં આપોઆપ પૂરું થાય છે. ભાડાપટ્ટાની મિલકતો જેવી ધંધાની કેટલીક મિલકતોના ઉપયોગી આયુષ્યનો સમયગાળો અગાઉથી જ નિજિત હોય છે. જેમકે પાંચ વર્ષના પટે રાખેલ યંત્રો. આવી મિલકતોનું ઉપયોગી આયુષ્ય સમયની સાથે સાથે ઘટતું જાય છે અને નિજિત મુદતને અંતે તેની કિંમત શૂન્ય ગણવામાં આવે છે. આમ, મિલકતની અપેક્ષિત ભંગારકિંમત બાદ કર્યા પછીની પડતરકિંમતને તેના ઉપયોગી આયુષ્યનાં વર્ષો દરમિયાન ઘસારા તરીકે માંડી વાળવામાં આવે છે. આ સંજોગો મુજબ એમ કહી શકાય કે મિલકતની ભંગારકિંમત બાદ પડતરકિંમત એ જે-તે મિલકતનો કુલ ઘસારો સૂચવે છે. ઘણી વખતે મિલકતો અમુક સમય સુધી વણવપરાયેલ પડી રહેલ હોય છતાં પણ તેના મૂલ્યમાં ઘટાડો થાય છે. આ ઘટાડાને પણ ઘસારો કહેવામાં આવે છે.

(3) **જથ્થામાં કમશઃ ઘટાડો :** કેટલીક મિલકતોની કિંમત તે મિલકતમાં સમાયેલ કોઈ વસ્તુના જથ્થાને કારણે હોય છે. જેમ કે ખાણ, ગેસ અને તેલના કૂવા. આ પ્રકારની મિલકતોની કિંમત તેમાં રહેલ જથ્થા પર આધારિત હોય છે. જેમ-જેમ તેમાંથી જથ્થો મેળવવામાં આવે છે, તેમ-તેમ તેની કિંમત ઘટે છે, તેને ઘસારા તરીકે ઓળખાય છે. આ રીતે જોતાં આવી મિલકતોમાંના જથ્થાના ઘટાડાના પ્રમાણમાં ઘસારો ગણવામાં આવે છે. અહીં મિલકતની ચૂકવાયેલ કિંમત પૈકી પ્રમાણસર રકમ ઘસારા તરીકે માંડી વાળવામાં આવે છે.

(4) **બજાર કિંમતમાં કાયમી ઘટાડો :** કોઈ પણ કાયમી મિલકતોની બજાર કિંમતમાં કાયમી ઘટાડો થવાથી જેટલી રકમનો ઘટાડો થયો હોય તેને પણ ઘસારો કહેવામાં આવે છે.

(5) **અકસ્માત :** કેટલીક વાર મિલકતના વપરાશ દરમિયાન અકસ્માતને કારણે તેમાં નુકસાન થાય છે. જેથી મિલકતની ઉપયોગિતા અને તેનું આયુષ્ય ઘટવાથી મિલકતની કિંમત ઘટે છે. આ ઘટાડાને ઘસારો કહેવાય છે.

(6) **નવી શોધખોળ અને સંશોધનો :** નવી ટેકનોલોજી અને શોધખોળને કારણે કેટલી વખત ચાલુ વપરાશમાં લેવામાં આવતી મિલકતો બિનઉપયોગી બને છે. આ રીતે કિંમતમાં થયેલ ઘટાડાને ઘસારો કહેવામાં આવે છે.

(7) **કુદરતી પરિબળ :** પૂર, ધરતીકંપ, વરસાદ, આબોહવા વગેરે જેવાં કુદરતી પરિબળોને કારણે પણ મિલકતનું ઉપયોગી આયુષ્ય ઘટે અથવા મિલકત બિનઉપયોગી થાય છે, જેના કારણે મિલકતોની કિંમત ઘટે છે. તેને ઘસારો કહેવાય છે.

6. ઘસારાની રકમ અને ઘસારાનો દર નક્કી કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાનાં પરિબળો (Factors to be Considered to Determine Amount and Rate of Depreciation)

મિલકતનો ઘસારો એ વિવિધ પરિબળો પર આધારિત અંદાજ છે. આ અંદાજ જેટલો વાસ્તવિક અને ચોક્કસાઈભર્યો હોય તેટલા પ્રમાણમાં ઘસારાની ગણતરી વધુ વાસ્તવિક બને છે. આમ, ઘસારાની રકમ, ઘસારાની ગણતરી અને ઘસારાનો દર નક્કી કરતી વખતે નીચે દર્શાવેલ કેટલીક અગત્યની બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે.

(1) **મિલકતોની પડતરકિંમત :** ઘસારાની ગણતરી હંમેશાં મિલકતની પડતરકિંમત ઉપર થાય છે, આથી મિલકતની પડતરકિંમત નક્કી કરવી અતિ આવશ્યક છે. મિલકતની પડતરકિંમત નક્કી કરતી વખતે તેની ખરીદકિંમતમાં જે-તે મિલકતનો વહન ખર્ચ, તેને ઉપયોગમાં લેવા માટે કરવામાં આવેલ ગોઠવવાનો ખર્ચ અને જો જૂની મિલકત ખરીદી હોય તો તેને ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવી પરિસ્થિતિમાં લાવવાનો ખર્ચ ઉમેરવામાં આવે છે. આ બાબતને સૂત્ર સ્વરૂપે નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય :

$$\text{પડતરકિંમત} = \text{ખરીદકિંમત} + \text{લાવવાનો કે વસાવવાનો ખર્ચ} + \text{ગોઠવવાનો ખર્ચ}$$

જો જૂની મિલકત ખરીદવામાં આવી હોય ત્યારે :

$$\text{પડતરકિંમત} = \text{ખરીદકિંમત} + \text{મિલકતને ઉપયોગમાં લઈ શકાય તે માટેનાં ખર્ચા (મરામત ખર્ચા)}$$

દા.ત., અમદાવાદની 'A' કંપનીએ સુરતથી એક નવું યંત્ર ₹ 50,000માં ખરીદ્યું. આ યંત્રને સુરતથી લાવવાનો ખર્ચ ₹ 4000 થયો, યંત્રને કારખાનામાં ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 2000 ચૂકવ્યો.

$$\text{આ યંત્રની પડતરકિંમત} = 50,000 + 4000 + 2000 = ₹ 56,000 \text{ થાય.}$$

(2) **મિલકતનું અંદાજિત આયુષ્ય :** કોઈ પણ મિલકત ખરીદ્યા પછી કેટલાં વર્ષો સુધી કાર્યક્ષમ રીતે ઉપયોગમાં લઈ શકાશે તેના અંદાજિત સમયગાળાને મિલકતના અંદાજિત આયુષ્ય તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. મિલકતનું અંદાજિત આયુષ્ય નક્કી કરતી વખતે ટેકનિકલ બાબતો, નવી શોધખોળની શક્યતા વગેરે બાબતો ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

(3) **મિલકતની અંદાજિત ભંગારકિંમત :** મિલકત માટે અંદાજવામાં આવેલ આયુષ્યના અંતે તેની ઊપજવા ધારેલ કિંમતને મિલકતની ભંગારકિંમત તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. હિસાબી દૃષ્ટિએ ભંગારકિંમત પણ એક અંદાજ છે, આવી અંદાજિત ભંગારકિંમત મિલકતની પડતરકિંમતમાંથી બાદ કરતાં મિલકતની ઘસારાપાત્ર રકમ નક્કી થાય છે. મિલકતની આ ઘસારાપાત્ર રકમને તેના અંદાજિત આયુષ્યનાં વર્ષો વડે ભાગવાથી વાર્ષિક ઘસારાની રકમ નક્કી થાય છે.

(4) **મિલકતનો વપરાશ :** કોઈ પણ મિલકતની કાર્યક્ષમતા તેના વપરાશ ઉપર આધાર રાખે છે, જેમ વપરાશ વધારે તેમ તેના પર લાગતો ઘસારો વધારે ગણાય છે. એટલે કે મિલકતનું આયુષ્ય સમય કરતાં તેના વપરાશ ઉપર વધારે આધાર રાખે છે. કારખાનાંમાં યંત્રો જો એક કરતાં વધુ પાળી માટે વપરાતા હોય તો તેટલે અંશે વધુ ઘસારો ગણાય. આમ, ઘસારાની રકમ નક્કી કરતી વખતે મિલકતનો વપરાશ એ મહત્વનું પરિબળ ગણાય.

(5) **સમારકામ અને જાળવણી ખર્ચ :** મિલકતની જાળવણી અને સમારકામ પાછળ યોગ્ય સમયમાં પૂરતા પ્રમાણમાં નાણાં ખર્ચવામાં આવે તો મિલકતનું ઉપયોગી આયુષ્ય અને કાર્યક્ષમતા વધે છે. તેથી વાર્ષિક ઘસારો ઓછો થાય છે. માટે, ઘસારાનો દર નક્કી કરતી વખતે આ બાબતને ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે. સાથોસાથ ઘસારાની રકમ અને સમારકામની રકમ વચ્ચે દર વર્ષે સમતુલન જળવાઈ રહે તે પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

(6) **મિલકતમાં રોકાયેલ મૂડીનું વ્યાજ :** કાયમી મિલકતો લોનથી ખરીદેલ હોય અને મિલકત ખરીદ્યા પછી ઉત્પાદન શરૂ થયેલ ન હોય ત્યાં સુધીનું વ્યાજ મિલકતની કિંમતમાં ઉમેરાય છે. અને તેવી કુલ કિંમત પર ઘસારો ગણવામાં આવે છે.

(7) **નવી શોધખોળ અને સંશોધન :** આજના યુગમાં સતત નવી શોધખોળો અને સંશોધનો થતાં રહે છે. પરિણામ સ્વરૂપે અમુક સમય પછી મિલકતો અપ્રચલિત બની જતી હોય છે. તેથી મિલકતના બાકીના સમયગાળાને પણ ઘસારો નક્કી કરતાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

(8) **અન્ય પરિબળો :** ઉપર્યુક્ત બાબતો ઉપરાંત મિલકતના ઉપયોગનો હેતુ, બજારભાવમાં ઘટાડાની શક્યતા, અકસ્માતની શક્યતા, કુદરતી આફતો અને અન્ય પરિબળો પણ ઘસારા માટે ધ્યાનમાં રાખવા જરૂરી છે.

7. ઘસારાપાત્ર મિલકતો (Depreciable Assets)

કેટલીક મિલકતોની કિંમતમાં તેના મર્યાદિત આયુષ્યને કારણે ઘટાડો થાય છે, તેને ઘસારાપાત્ર મિલકતો કહે છે. જ્યારે, કેટલીક મિલકતો પર ઘસારો ગણાતો નથી, કારણ કે વપરાશ કે સમય પસાર થવાથી તેની કિંમતમાં ઘટાડો થતો નથી. દા.ત., જમીન.

સામાન્ય સંજોગોમાં ઘસારાપાત્ર મિલકતો વિશે નીચે મુજબ સમજૂતી આપી શકાય :

(1) જે મિલકતની ખરીદી વપરાશના હેતુથી કરવામાં આવેલ હોય એટલે કે ખરીદ-વેચાણના હેતુ માટે કરવામાં ન આવી હોય તેવી મિલકત ઘસારાપાત્ર મિલકત ગણાય છે.

(2) જે મિલકત એક કરતાં વધુ હિસાબીવર્ષ માટે ઉપયોગમાં લેવાતી હોય તે મિલકત ઘસારાપાત્ર ગણાય છે. એટલે કે જે મિલકત એક જ હિસાબી વર્ષ માટે ઉપયોગી હોય તેવી મિલકતની પૂરી રકમ ઘસારા તરીકે માંડી વાળવામાં આવતી હોવાથી લાંબાગાળાની ઘસારાપાત્ર મિલકત ગણાતી નથી.

(3) જે મિલકતનું આયુષ્ય મર્યાદિત હોય તે મિલકત ઘસારાપાત્ર મિલકત ગણાય છે; પરંતુ જે મિલકતનું આયુષ્ય અમર્યાદિત હોય અથવા જેના આયુષ્યનો અંદાજ નક્કી કરવો શક્ય ન હોય તેવી મિલકત સામાન્ય રીતે ઘસારાપાત્ર મિલકત ગણાતી નથી. દા.ત., જમીન.

ઉપર્યુક્ત લાક્ષણિકતાઓ જોતા ધંધાની ઘસારાપાત્ર મિલકતોની યાદી નીચે મુજબ છે :

(i) મકાન (ii) સાંચા અને યંત્રો (iii) ફર્નિચર અને ફિક્સર્સ (iv) છૂટાં ઓજારો (v) પટે રાખેલ મિલકતો (vi) વાહનો (vii) પેટન્ટ, કોપીરાઈટ, ટ્રેડમાર્ક (viii) ખાણ, ગેસના કૂવા, તેલના કૂવા વગેરે.

8. ઘસારાની જુદી-જુદી પદ્ધતિઓ (Different Methods of Depreciation)

- (1) સરખા હપતાની કે સીધી લીટીની પદ્ધતિ (Fixed Instalment or Straight Line Method)
- (2) ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ (Reducing Balance Method or Written down Value Method)
- (3) એન્યૂઈટિ પદ્ધતિ કે વર્ષાસન પદ્ધતિ (Annuity Method)
- (4) ઘસારા ભંડોળ કે ઘસારા ફંડ કે સિંકિંગ ફંડની પદ્ધતિ (Depreciation Fund or Sinking Fund Method)
- (5) વીમાપોલિસીની પદ્ધતિ (Insurance Policy Method)
- (6) પુનઃ મૂલ્યાંકનની પદ્ધતિ (Revaluation Method)
- (7) ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજની પદ્ધતિ (Compound Interest Method)
- (8) એકમદીઠ ઘટાડાની પદ્ધતિ (Depletion Method)
- (9) માઈલેજ પદ્ધતિ (Mileage Method)
- (10) યાંત્રિક કલાક દરની પદ્ધતિ (Machine Hour Rate Method)

નોંધ : અભ્યાસક્રમમાં વ્યવહારુ દાખલા માત્ર સરખા હપતાની પદ્ધતિ અને ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિના જ અપેક્ષિત છે.

(1) સરખા હપતાની કે સીધી લીટીની પદ્ધતિ (Fixed Instalment or Straight Line Method)

આ પદ્ધતિ ખૂબ જ સરળ અને વધુ ઉપયોગમાં લેવાતી (પ્રચલિત) પદ્ધતિ છે. આ પદ્ધતિ મુજબ વાર્ષિક ઘસારાની રકમ દરેક વર્ષે એકસરખી રહે છે. પ્રત્યેક વર્ષના ઘસારાનો આવેખ એક સીધી રેખામાં મળે છે. માટે, આ પદ્ધતિ સરખા હપતાની પદ્ધતિ કે સીધી લીટીની પદ્ધતિ તરીકે ઓળખાય છે.

(A) ઘસારાની રકમ નક્કી કરવાની રીત :

(i) આ પદ્ધતિમાં ઘસારાની રકમ નક્કી કરવા માટે મિલકતની પડતરકિંમતમાંથી તેની અંદાજિત ભંગારકિંમત બાદ કરી કુલ ઘસારાપાત્ર રકમ નક્કી કરવામાં આવે છે. આ કુલ ઘસારાપાત્ર રકમને મિલકતના અંદાજિત આયુષ્યનાં કુલ વર્ષો વડે ભાગતા જે રકમ મળે તેને વાર્ષિક ઘસારાની રકમ કહેવામાં આવે છે.

વાર્ષિક ઘસારાની રકમ નીચે આપેલ સૂત્રની મદદથી મેળવી શકાય છે :

$$\text{સૂત્ર : } D = \frac{C - S}{N}$$

જ્યાં, D = Depreciation = વાર્ષિક ઘસારો

C = Cost Price = પડતરકિંમત

S = Scrap Value = ભંગારકિંમત

N = Number of Years of Useful Life = ઉપયોગી આયુષ્યનાં વર્ષોની સંખ્યા

(ii) આ પદ્ધતિમાં કેટલીક વખત ઘસારાની રકમ નક્કી કરવા માટે ઘસારાનો દર આપવામાં આવે છે. આવા સંજોગોમાં મિલકતની પડતરકિંમત સાથે ઘસારાના દરનો ગુણાકાર કરવાથી વાર્ષિક ઘસારાની રકમ મળે છે. આ માટે નીચેના સૂત્રનો ઉપયોગ કરી શકાય છે :

$$\text{સૂત્ર : } D = \frac{C \times R}{100}$$

જ્યાં, D = Depreciation = વાર્ષિક ઘસારો

C = Cost Price = પડતરકિંમત

R = Rate of Depreciation = ઘસારાનો દર

ઉપર્યુક્ત સૂત્ર પરથી ઘસારાનો દર પણ નીચે મુજબ મેળવી શકાય છે :

$$R = \frac{D}{C} \times 100$$

(B) ફાયદા :

- મિલકત પર ઘસારો ગણવાની ખૂબ જ સરળ પદ્ધતિ છે.
- આ પદ્ધતિ સમજવામાં સરળ છે.
- વાર્ષિક ઘસારાની રકમ દર વર્ષે એકસરખી રહે છે તેથી ઘસારાની વારંવાર ગણતરી કરવી પડતી નથી.

(C) ગેરફાયદા (મર્યાદાઓ) :

- આ પદ્ધતિમાં વાર્ષિક ઘસારાની રકમ દર વર્ષે એક સરખી રહે છે. આથી ઘસારો અને મરામત-ખર્ચ વચ્ચે યોગ્ય સમતુલન જાળવી શકાતું નથી, કારણ કે શરૂઆતનાં વર્ષોમાં મિલકત નવી હોવાથી મરામત-ખર્ચ ઓછો આવે છે અને પછીનાં વર્ષોમાં ખર્ચ વધુ આવતો હોય છે.
- આ પદ્ધતિમાં મિલકતમાં રોકાયેલી મૂડીના વ્યાજને ધ્યાનમાં લેવાતું નથી.

(D) કઈ મિલકતો માટે યોગ્ય ?

જે મિલકતનું ઉપયોગી આયુષ્ય સરળતાથી નક્કી થઈ શકે તેમ હોય તેવી મિલકત માટે આ પદ્ધતિ વધુ યોગ્ય છે. દા.ત., ભાડાપટ્ટાની મિલકતો, કોપીરાઈટ, પેટન્ટ, ટ્રેડમાર્ક વગેરે.

(E) ઘસારાની હિસાબી નોંધો :

- મિલકતની ખરીદીના પ્રથમ વર્ષે :

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	મિલકતની ખરીદી સમયે : મિલકત ખાતે તે બેન્ક ખાતે તે બેન્ક/રોકડ ખાતે (બા.જે. મિલકતની ખરીદી કરી ખર્ચાઓ ચૂકવ્યા તેના.)	ઉ	(પડતર કિંમત)	(ખરીદકિંમત) (ચૂકવેલ ખર્ચ)
2	હિસાબી વર્ષના અંતે ઘસારાની નોંધ : ઘસારા ખાતે તે મિલકત ખાતે (બા.જે. ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)	ઉ		
3	ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ જવાની નોંધ : નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)	ઉ		

- બીજા વર્ષથી દરેક હિસાબી વર્ષને અંતે અને મિલકતનું વેચાણ ન થાય / આયુષ્ય પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી.

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	ઘસારાની નોંધ : ઘસારા ખાતે તે મિલકત ખાતે (બા.જે. ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)	ઉ		
2	ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ જવાની નોંધ : નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)	ઉ		

દરેક હિસાબી વર્ષને અંતે, વાર્ષિક ઘસારાની રકમ વાર્ષિક હિસાબોમાં નફા-નુકસાન ખાતે ઉધાર બાજુ અને પાકા સરવૈયામાં મિલકત-લેણાં બાજુ જે-તે મિલકતમાંથી બાદ કરીને દર્શાવાય છે.

ઉદાહરણ 1 : શીલા લિમિટેડે તા. 1-04-2012ના રોજ ₹ 48,000માં એક યંત્ર ખરીદ્યું. આ યંત્રને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 2000 થયો. આ યંત્રનું અંદાજી આયુષ્ય 10 વર્ષ અને યંત્રની ભંગારકિંમત ₹ 10,000 અંદાજવામાં આવેલ છે. સરખા હપતાની પદ્ધતિ મુજબ વાર્ષિક ઘસારાની રકમ અને વાર્ષિક ઘસારાનો દર શોધો. કંપનીનું હિસાબી વર્ષ 31મી માર્ચના રોજ પૂરું થાય છે. પ્રથમ ત્રણ વર્ષની આમનોંધ, યંત્ર ખાતું અને ઘસારા ખાતું તૈયાર કરો તથા પ્રથમ વર્ષના વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર દર્શાવો.

જવાબ :

$$(1) \text{ વાર્ષિક ઘસારો : } D = \frac{C-S}{N}$$

$$D = \text{વાર્ષિક ઘસારાની રકમ} = ?$$

$$C = \text{પડતરકિંમત} = \text{ખરીદ કિંમત} + \text{ગોઠવણીના ખર્ચા}$$

$$= 48,000 + 2000 = ₹ 50,000$$

$$S = \text{ભંગારકિંમત} = ₹ 10,000$$

$$N = \text{કુલ આયુષ્યનાં વર્ષ} = 10 \text{ વર્ષ}$$

$$D = \frac{50,000 - 10,000}{10} = \frac{40,000}{10} = ₹ 4000$$

$$\text{વાર્ષિક ઘસારાની રકમ ₹ 4000}$$

$$(2) \text{ ઘસારાનો દર :}$$

$$R = \frac{D}{C} \times 100$$

$$= \frac{4000}{50,000} \times 100$$

$$R = 8 \%$$

$$\text{વાર્ષિક ઘસારાનો દર } 8 \%$$

શીલા લિમિટેડના ચોપડે આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-12	યંત્ર ખાતે તે બેન્ક ખાતે તે રોકડ ખાતે (બા.જે. ₹ 48,000નું યંત્ર ખરીદ્યું તથા ₹ 2000 ગોઠવણી-ખર્ચના ચૂકવ્યા તેના.)		50,000	48,000 2000
31-3-13	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 4000ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		4000	4000
31-3-13	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 4000ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		4000	4000
31-3-14	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 4000ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		4000	4000
31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 4000ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		4000	4000
31-3-15	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 4000ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		4000	4000
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 4000ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		4000	4000
	કુલ સરવાળો		74,000	74,000

શીલા લિમિટેડની ખાતાવાહી
ચંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બેન્ક ખાતે		48,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે		4000
"	રોકડ ખાતે		2000	31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		46,000
			50,000				50,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા		46,000	31-3-14	ઘસારા ખાતે		4000
			46,000	31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		42,000
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		42,000	31-3-15	ઘસારા ખાતે		4000
			42,000	31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		38,000
							42,000

ઘસારા ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
31-3-13	ચંત્ર ખાતે		4000	31-3-13	નફા-નુકસાન ખાતે		4000
			4000				4000
31-3-14	ચંત્ર ખાતે		4000	31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે		4000
			4000				4000
31-3-15	ચંત્ર ખાતે		4000	31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે		4000
			4000				4000

વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર
તા.31-3-13ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું
નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
ચંત્રના ઘસારા ખાતે	4000		

તા.31-3-13ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		ચંત્ર	50,000
		— ઘસારો	4000
			46,000

નોંધ : ઉપર્યુક્ત ઉદાહરણમાં યંત્રની પડતરકિંમત ₹ 50,000 છે. જો દાખલામાં ભંગારકિંમત અને અંદાજ આયુષ્યના બદલે 8 % લેખે વાર્ષિક ઘસારો ગણવાનો હોય, તો હિસાબી નોંધો, હિસાબી અસરો અને ખતવણી બધું જ ઉપર મુજબ થાય. વાર્ષિક ઘસારાની રકમ નીચેના સૂત્રથી શોધવામાં આવે.

વાર્ષિક ઘસારાની રકમ :

$$D = \frac{C \times R}{100} = \frac{50,000 \times 8}{100}$$

$$D = ₹ 4000$$

(2) ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ (Reducing Balance Method) :

(A) ઘસારાની રકમ નક્કી કરવાની રીત : આ પદ્ધતિમાં દર વર્ષે મિલકતની શરૂઆતની બાકી પર નક્કી કરેલ ટકાના દરે ઘસારો ગણવામાં આવે છે. શરૂઆતની બાકી એટલે આગલા વર્ષનો ઘસારો બાદ કર્યા પછીની આખરની બાકી. આમ, મિલકતમાંથી ઘસારા જેટલી રકમ બાદ થવાના કારણે મિલકતની શરૂઆતની બાકી તેટલા પ્રમાણમાં ઘટતી જાય છે, પરિણામે ઘસારાની રકમ પણ દર વર્ષે ક્રમશઃ ઘટતી જાય છે. એટલે જ આ પદ્ધતિને ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ 2 : સુરભિ એન્ડ કંપનીએ ₹ 57,000ની કિંમતનું યંત્ર ખરીદ્યું. જેને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 3000 થયો. દર વર્ષે 5 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ પ્રથમ ત્રણ વર્ષ સુધી ઘસારાની ગણતરી કરો.

$$\text{પડતરકિંમત} = 57,000 + 3000 = ₹ 60,000$$

ઘસારાની ગણતરી

વિગત	રકમ (₹)
યંત્રની પડતરકિંમત	60,000
– પ્રથમ વર્ષના અંતે ઘસારો (60,000ના 5 %)	3000
પ્રથમ વર્ષના અંતે યંત્રની બાકી (બીજા વર્ષની શરૂની બાકી)	57,000
– બીજા વર્ષનો ઘસારો (57,000ના 5 %)	2850
બીજા વર્ષના અંતે યંત્રની બાકી (ત્રીજા વર્ષની શરૂની બાકી)	54,150
– ત્રીજા વર્ષનો ઘસારો (54,150ના 5 %)	2708
ત્રીજા વર્ષના અંતે યંત્રની બાકી (ચોથા વર્ષની શરૂની બાકી)	51,442

સમજૂતી :

- દર વર્ષે 5 % લેખે ઘસારાની ગણતરી થાય છે.
- દર વર્ષે જે-તે વર્ષની શરૂની બાકી ઉપર ઘસારો ગણાય છે. ઘસારાના કારણે દર વર્ષની શરૂની બાકી ઘટે છે. અહીં અનુક્રમે ₹ 57,000, ₹ 54,150 અને ₹ 51,442 છે.
- દર વર્ષે ઘસારાની રકમ પણ ક્રમશઃ ઘટતી જાય છે, જે અનુક્રમે ₹ 3000, ₹ 2850 અને ₹ 2708 છે. માટે આ પદ્ધતિને ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

(B) ફાયદા :

- આ પદ્ધતિ મુજબ ઘસારાની રકમ અને સમારકામ ખર્ચ વચ્ચે સમતોલન જળવાઈ રહે છે. કારણ કે શરૂનાં વર્ષોમાં ઘસારો વધુ અને ત્યાર પછીનાં વર્ષોમાં ઘસારાની રકમ ઘટતી જાય છે, જ્યારે શરૂનાં વર્ષોમાં સમારકામ

ઓછું કે નહિવત્ હોય છે અને જેમ જેમ વર્ષો પસાર થતાં જાય તેમ-તેમ સમારકામ ખર્ચ વધતો જાય છે. આ રીતે નફા-નુકસાન ખાતે ઘસારાની રકમ અને સમારકામ ખર્ચની રકમનું સમતુલન જળવાઈ રહે છે.

(ii) ઘસારો ગણવાની આ સરળ પદ્ધતિ છે.

(C) ગેરફાયદા :

(i) આ પદ્ધતિ સરખા હપતાની પદ્ધતિ જેટલી સરળ નથી.

(ii) આ પદ્ધતિમાં મિલકતમાં રોકાયેલી મૂડી પરનું વ્યાજ ધ્યાનમાં લેવાતું નથી.

(D) કઈ મિલકતો માટે અનુકૂળ : જે મિલકતોના વપરાશ બાદ તેની ચોપડે કિંમત બાકી રહેતી હોય તેવી લાંબા સમયગાળાની મિલકતો માટે આ પદ્ધતિ વધુ અનુકૂળ આવે છે. જેમ કે, ફર્નિચર, ફિક્સર્સ, પ્લાન્ટ અને યંત્રો, મકાન વગેરે.

(E) ઘસારાની હિસાબી નોંધો : આ પદ્ધતિમાં સરખા હપતાની પદ્ધતિ પ્રમાણે જ હિસાબીનોંધો કરવામાં આવે છે. માત્ર ઘસારાની રકમ દર વર્ષે ક્રમશઃ ઘટતી જાય છે.

ઉદાહરણ 3 : હરપાલ લિમિટેડે તા.1-4-12ના રોજ ₹ 1,50,000માં એક યંત્ર ખરીદ્યું. આ યંત્રને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 10,000 થયો. જો દર વર્ષે 15 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણવાનો હોય તો પ્રથમ ત્રણ વર્ષ માટેની આમનોંધ, યંત્ર ખાતું તથા ઘસારા ખાતું તૈયાર કરો. પ્રથમ બે વર્ષની વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર પણ દર્શાવો.

જવાબ :

હરપાલ લિમિટેડના ચોપડે આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-12	યંત્ર ખાતે તે બેન્ક ખાતે તે રોકડ ખાતે (બા.જે. ₹ 1,50,000નું યંત્ર ખરીદ્યું તથા ₹ 10,000 ગોઠવણી-ખર્ચના ચૂકવ્યા તેના.)	ઉ	1,60,000	1,50,000 10,000
31-3-13	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 24,000ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)	ઉ	24,000	24,000
31-3-13	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 24,000ના ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)	ઉ	24,000	24,000
31-3-14	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 20,400ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)	ઉ	20,400	20,400
31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 20,400ના ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)	ઉ	20,400	20,400

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-15	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 17,340ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		17,340	17,340
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 17,340ના ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		17,340	17,340
	કુલ સરવાળો		2,83,480	2,83,480

હરપાલ લિમિટેડની ખાતાવાહી
યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બેન્ક ખાતે		1,50,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે		24,000
"	રોકડ ખાતે		10,000	31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		1,36,000
			1,60,000				1,60,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા		1,36,000	31-3-14	ઘસારા ખાતે		20,400
			1,36,000	31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		1,15,600
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		1,15,600	31-3-15	ઘસારા ખાતે		17,340
			1,15,600	31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		98,260
							1,15,600

ઘસારા ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
31-3-13	યંત્ર ખાતે		24,000	31-3-13	નફા-નુકસાન ખાતે		24,000
			24,000				24,000
31-3-14	યંત્ર ખાતે		20,400	31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે		20,400
			20,400				20,400
31-3-15	યંત્ર ખાતે		17,340	31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે		17,340
			17,340				17,340

વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર
તા.31-3-13ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું
નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
ચંત્રનો ઘસારો	24,000		

તા.31-3-13ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		ચંત્ર 1,60,000	
		— ઘસારો 24,000	1,36,000

તા.31-3-14ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું
નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
ચંત્રનો ઘસારો	20,400		

તા.31-3-14ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		ચંત્ર 1,36,000	
		— ઘસારો 20,400	1,15,600

9. તફાવત : સરખા હપતાની પદ્ધતિ અને ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ (Difference : Straight Line Method and Reducing Balance Method)

ક્રમ	તફાવતનો મુદ્દો	સીધી લીટીની પદ્ધતિ	ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ
(1)	ઘસારાની રકમની ગણતરી	આ પદ્ધતિમાં મિલકતની પડતરકિંમતમાંથી તેની ભંગારકિંમત બાદ કરી મળતી રકમને મિલકતના ઉપયોગી આયુષ્યનાં કુલ વર્ષો વડે ભાગાકાર કરી ઘસારાની ગણતરી કરવામાં આવે છે.	આ પદ્ધતિમાં ઘસારાની રકમ નિયત કરેલ ઘસારાના દરના આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે. પ્રથમ વર્ષે મિલકતની પડતરકિંમત ઉપર અને ત્યાર બાદ દર વર્ષે મિલકતની જે-તે વર્ષની શરૂની બાકી ઉપર ઘસારાની ગણતરી કરવામાં આવે છે.
(2)	ઘસારાની રકમ	આ પદ્ધતિમાં વાર્ષિક ઘસારાની રકમ દર વર્ષે એકસરખી રહે છે.	આ પદ્ધતિમાં વાર્ષિક ઘસારાની રકમ દર વર્ષે ઘટતી જાય છે.

ક્રમ	તફાવતનો મુદ્દો	સીધી લીટીની પદ્ધતિ	ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ
(3)	ઉપયોગી આયુષ્યના અંતે મિલકતની કિંમત	આ પદ્ધતિમાં મિલકતની કિંમત તેના ઉપયોગી આયુષ્યને અંતે શૂન્ય થઈ જાય છે.	આ પદ્ધતિમાં મિલકતની કિંમત તેના ઉપયોગી આયુષ્યને અંતે શૂન્ય થતી નથી.
(4)	ઘસારાની રકમ અને સમારકામ - ખર્ચ	આ પદ્ધતિમાં ઘસારાની રકમ અને મરામત-ખર્ચ વચ્ચે યોગ્ય સમતુલન જળવાતું નથી. કારણ કે દરેક વર્ષે ઘસારો સરખો અને શરૂઆતનાં વર્ષોમાં સમારકામની રકમ ઓછી હોય છે. જ્યારે પાછલાં વર્ષોમાં સમારકામનો આ બોજ વધતો જાય છે.	આ પદ્ધતિમાં ઘસારાની રકમ અને મરામત-ખર્ચ વચ્ચે યોગ્ય સમતુલન જળવાઈ રહે છે. કારણ કે શરૂઆતનાં વર્ષોમાં ઘસારો વધુ અને સમારકામ ઓછું થાય છે, જ્યારે પાછલાં વર્ષોમાં ઘસારો ઘટે છે અને સમારકામ ખર્ચ વધે છે.
(5)	કઈ કિંમત પર ઘસારાની ગણતરી ?	મિલકતની પડતરકિંમત પર ઘસારો ગણવામાં આવે છે.	મિલકતની ઘસારા બાદ કિંમત એટલે કે જે-તે વર્ષની શરૂની બાકી પર ઘસારો ગણવામાં આવે છે.

વિવિધ માન્ય કારણોસર ધંધાકીય એકમો દ્વારા ઘસારાની પદ્ધતિ બદલવામાં આવતી હોય છે. ખાસ કરીને સીધી લીટીની પદ્ધતિને ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિમાં અથવા ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિને સીધી લીટીમાં બદલવામાં આવે છે.

પરંતુ એ બાબત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે ગમે તે પદ્ધતિનો ઉપયોગ થાય તો પણ આયુષ્યનાં અંતે કુલ ઘસારાની રકમ સરખી જ હોય છે. સીધી લીટીમાં ઘસારાની રકમ દર વર્ષે સરખી હોય છે. ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિમાં ઘસારાની રકમ દર વર્ષે ઘટતી જાય છે. કુલ ઘસારાની રકમ સરખી રહે અને આ નિયમનો ભંગ ન થાય તે માટે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિનો ઘસારાનો દર સીધી લીટીની પદ્ધતિનાં દર કરતાં હંમેશાં ઊંચો હોય છે. ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિમાં ઘસારાનો દર શોધવા નીચેના સૂત્રનો ઉપયોગ થાય છે.

$$\text{ઘસારાનો દર} = 1 - \sqrt[n]{\frac{\text{મિલકતની ભંગારકિંમત}}{\text{મિલકતની પડતરકિંમત}}} \times 100$$

$n = \text{આયુષ્ય વર્ષોમાં}$

આ બાબત નીચેના ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે :

દા.ત., એક ધંધાકીય એકમ દ્વારા ₹ 1,25,000 માં એક યંત્ર ખરીદવામાં આવ્યું. આ યંત્રની અંદાજિત ભંગાર કિંમત ₹ 25,000 છે. યંત્રનું અંદાજિત આયુષ્ય 4 વર્ષનું છે.

ઉપરની વિગતો પરથી,

(i) સીધી લીટીની પદ્ધતિએ અને (ii) ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારાનો દર અને કુલ ઘસારાની રકમ શોધો.

(i) સીધી લીટીની પદ્ધતિ :

$$\text{વાર્ષિક ઘસારો} = \frac{\text{યંત્રની કિંમત} - \text{ભંગાર કિંમત}}{\text{અંદાજિત આયુષ્ય}} = \frac{1,25,000 - 25,000}{4} = ₹ 25,000$$

$$\text{વાર્ષિક ઘસારાનો દર} = \frac{\text{વાર્ષિક ઘસારો}}{\text{યંત્રની કિંમત}} \times 100 = \frac{25,000}{1,25,000} \times 100 = 20 \%$$

(ii) ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ :

$$\text{વાર્ષિક ઘસારો} = 1 - \sqrt[n]{\frac{\text{મિલકતની ભંગારકિંમત}}{\text{મિલકતની પડતરકિંમત}}} \times 100$$

$$= 1 - \sqrt[4]{\frac{25,000}{1,25,000}} \times 100 = 33.13 \% \text{ (લગભગ)}$$

સીધી લીટીની પદ્ધતિ		ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ	
યંત્રની કિંમત	1,25,000	યંત્રની કિંમત	1,25,000
– 20 % ઘસારો	25,000	– 33.13 % ઘસારો	41,413
	1,00,000		83,587
– 20 % ઘસારો	25,000	– 33.13 % ઘસારો (ઘટેલી બાકી પર)	27,692
	75,000		55,895
– 20 % ઘસારો	25,000	– 33.13 % ઘસારો (ઘટેલી બાકી પર)	18,518
	50,000		37,377
– 20 % ઘસારો	25,000	– 33.13 % ઘસારો (ઘટેલી બાકી પર)	12,377
ભંગાર કિંમત	25,000	ભંગારકિંમત (તફાવત)	25,000
∴ કુલ ઘસારો 25,000 + 25,000 + 25,000 + 25,000 =	1,00,000	∴ કુલ ઘસારો 41,413 + 27,692 + 18,518 + 12,377 =	1,00,000

નોંધ : (1) ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ અનુસાર ઉપરનાં સૂત્રનો ઉપયોગ કરીને ઘસારાનો દર ગણવાનો હોય ત્યારે Log પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવો પડે. વિદ્યાર્થીઓ પાસે આ બાબત અપેક્ષિત નથી.

(2) આ ફક્ત સૈદ્ધાંતિક સમજૂતી આપેલ છે.

10. ઘસારો હિસાબી ચોપડે નોંધવાની પદ્ધતિઓ (Methods of Recording Depreciation)

હિસાબી દ્રષ્ટિએ મિલકતો પર ઘસારો નોંધવાની નીચે મુજબની મુખ્ય બે પદ્ધતિઓ છે :

(1) ઘસારાને જે-તે મિલકત ખાતે માંડી વાળવાની પદ્ધતિ.

(2) ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું ઊભું કરવાની પદ્ધતિ. (એકત્રિત થતા ઘસારાની પદ્ધતિ)

(1) ઘસારાને જે-તે મિલકત ખાતે માંડી વાળવાની પદ્ધતિ (Method of Providing Depreciation on the Respective Asset) :

આ પદ્ધતિ મુજબ કોઈ પણ મિલકત ઉપર નક્કી કરેલ પદ્ધતિએ ઘસારો ગણી તેટલી રકમ ઘસારા ખાતે ઉધાર કરી, જે-તે મિલકત ખાતે જમા કરવામાં આવે છે. પરિણામે મિલકતની ચોપડે કિંમત ઘસારાની રકમથી ઘટતી જાય છે.

ઉદાહરણ 4 : અક્ષરા લિમિટેડે તા. 01-4-2013ના રોજ ₹ 70,000નું એક યંત્ર ખરીદ્યું. આ યંત્ર પર 10 % લેખે ઘસારો માંડી વાળવાનો છે. સીધી લીટીની પદ્ધતિ મુજબ કંપનીના ચોપડે પ્રથમ બે વર્ષની આમનોંધ અને વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર દર્શાવો.

જવાબ : અહીં વાર્ષિક ઘસારાની રકમ ₹ 7000 થશે. ઘસારો સરખા હપ્તાની પદ્ધતિએ ગણવાનો હોવાથી દર વર્ષે એક સરખી રકમથી હિસાબી અસરો નીચે મુજબ થશે.

અક્ષરા લિમિટેડના ચોપડે આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-14	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (ખા.જે. ₹ 7000ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		7000	7000
31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (ખા.જે. ₹ 7000ના ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		7000	7000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-15	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 7000ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		7000	7000
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 7000ના ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		7000	7000
	કુલ સરવાળો		28,000	28,000

ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ દરેક હિસાબી વર્ષને અંતે ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ જઈ માંડી વાળવામાં આવે છે.

વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર

તા. 31-3-14ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું
નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનો ઘસારો	7000		

તા. 31-3-15ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું
નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનો ઘસારો	7000		

તા.31-3-14ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		યંત્ર 70,000	
		— ઘસારો 7000	63,000

તા.31-3-15ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		યંત્ર 63,000	
		— ઘસારો 7000	56,000

ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ દરેક હિસાબી વર્ષને અંતે વાર્ષિક હિસાબોમાં ઘસારાની અસરો દર્શાવવામાં આવે છે. અહીં પાકા સરવૈયામાં મિલકતની ચોપડેકિમતમાંથી જે-તે વર્ષનો ઘસારો બાદ કરીને મિલકતની બાકી દર્શાવવામાં આવે છે.

(2) ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું ઊભું કરવાની પદ્ધતિ (એકત્રિત થતા ઘસારાની પદ્ધતિ) (Method of Provision for Depreciation)

આ પદ્ધતિ મુજબ સૌપ્રથમ નક્કી કરેલ ઘસારાની પદ્ધતિ પ્રમાણે ઘસારાની રકમ નક્કી કરવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ ઘસારાની રકમ ઘસારા ખાતે ઉધાર કરી, ઘસારાની જોગવાઈ ખાતે જમા કરવામાં આવે છે. આ રીતે દર વર્ષે માંડી વાળેલ ઘસારાની રકમ ઘસારાની જોગવાઈ ખાતે એકત્રિત થતી જશે, પરિણામે એકત્રિત થતી ઘસારાની જોગવાઈ વર્ષોવર્ષ વધતી જશે. એકત્રિત થયેલ કુલ રકમ જે-તે સમય સુધીની તે મિલકત પરની ઘસારાની કુલ રકમ સૂચવે છે. દરેક હિસાબી વર્ષને અંતે પાકા સરવૈયામાં મિલકત-લેણાં બાજુ મિલકતની પડતરકિમતમાંથી એકત્રિત કુલ ઘસારાની જોગવાઈ બાદ કરી દર્શાવવામાં આવે છે. જ્યારે ઘસારા ખાતે ઉધારેલ રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.

હિસાબી ચોપડે આ રીતે ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું ઊભું રહે છે, મિલકતનો નિકાલ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આ ખાતું ચોપડે દર્શાવાય છે. ઘસારો આ પદ્ધતિમાં દર વર્ષે ઘસારાની જોગવાઈ ખાતે એકત્રિત થતો હોવાથી આ પદ્ધતિને એકત્રિત ઘસારાની પદ્ધતિ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ 5 : તા. 1-4-2013ના રોજ એક યંત્રની પડતરકિમત ₹ 70,000 છે. યંત્ર પર સરખા હપતાની પદ્ધતિએ 10 % લેખે ઘસારાની જોગવાઈ કરી ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું ઊભું કરવાની પદ્ધતિ પ્રમાણે પ્રથમ બે વર્ષની હિસાબી નોંધો અને વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર દર્શાવો તથા એકત્રિત ઘસારા ખાતું તૈયાર કરો.

આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-14	ઘસારા ખાતે તે ઘસારાની જોગવાઈ ખાતે (બા.જે. ₹ 7000ના ઘસારાની જોગવાઈ કરી તેના.)		7000	7000
31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 7000ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		7000	7000
31-3-15	ઘસારા ખાતે તે ઘસારાની જોગવાઈ ખાતે (બા.જે. ₹ 7000ના ઘસારાની જોગવાઈ કરી તેના.)		7000	7000
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 7000ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		7000	7000
	કુલ સરવાળો		28,000	28,000

ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું
(એકત્રિત ઘસારાનું ખાતું)

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		7000	31-3-14	ઘસારા ખાતે		7000
			7000				7000
31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		14,000	1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		7000
			14,000	31-3-15	ઘસારા ખાતે		7000
							14,000

યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-13	બેન્ક ખાતે		70,000	31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		70,000
			70,000				70,000
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		70,000	31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		70,000
			70,000				70,000

વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર

તા. 31-3-14ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનો ઘસારો	7000		

તા. 31-3-15ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનો ઘસારો	7000		

તા. 31-3-14ના રોજનું પાર્કુ સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		યંત્ર 70,000	
		— ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું 7000	63,000
		(એકત્રિત ઘસારો)	

તા.31-3-15ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		યંત્ર 70,000	
		– ઘસારા જોગવાઈનું ખાતું 14,000	56,000
		(એકત્રિત ઘસારો)	

અગત્યની નોંધ :

- (1) ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ ઘસારાની કોઈ અસર યંત્ર ખાતે દર્શાવવામાં આવતી નથી. વાર્ષિક હિસાબોમાં પાકા સરવૈયામાં યંત્રની પડતરકિંમતમાંથી એકત્રિત થયેલા ઘસારાની રકમ બાદ કરી દર્શાવવામાં આવે છે.
- (2) કેટલીક વખત આ પદ્ધતિમાં મિલકત તેની પડતરકિંમતે પાકા સરવૈયામાં મિલકત-લેણાં બાજુ દર્શાવાય છે, જ્યારે ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું મૂડી-દેવા બાજુ બતાવાય છે.

11. વિશિષ્ટ ઉદાહરણો (Typical Illustrations)

ઉદાહરણ 6 : કશ્મી એન્ટરપ્રાઇસસના ચોપડામાં તા. 1-4-2015ના રોજ યંત્ર ખાતાની બાકી ₹ 65,000 છે. આ યંત્ર 5 વર્ષ પહેલાં ખરીદવામાં આવેલ હતું. આ યંત્ર પર સરખા હપતાની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણતાં, અત્યાર સુધી માંડી વાળેલ કુલ ઘસારો ₹ 55,000 છે, તો યંત્રની પડતરકિંમત તથા વાર્ષિક ઘસારાની રકમ શોધો.

$$\begin{aligned} \text{જવાબ : (1) સરખા હપતાની પદ્ધતિએ વાર્ષિક ઘસારાની રકમ} &= \frac{\text{કુલ ઘસારો}}{\text{વપરાશનાં કુલ વર્ષ}} \\ &= \frac{55,000}{5} = 11,000 \end{aligned}$$

$$\text{વાર્ષિક ઘસારાની રકમ} = ₹ 11,000$$

$$\begin{aligned} \text{(2) યંત્રની પડતરકિંમત} &= \text{યંત્રની શરૂઆતની બાકી} + \text{અત્યાર સુધીનો કુલ ઘસારો} \\ &= 65,000 + 55,000 \\ &= 1,20,000 \end{aligned}$$

$$\text{મિલકતની પડતરકિંમત} = ₹ 1,20,000$$

ઉદાહરણ 7 : શ્રેય ઇન્ડસ્ટ્રિએ તા. 1-4-14ના રોજ ₹ 1,20,000માં એક યંત્ર ખરીદ્યું. જેને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 30,000 થયો. યંત્ર પર 15 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણવામાં આવે, તો પ્રથમ વર્ષની વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર દર્શાવો.

$$\text{જવાબ : } R = \text{વાર્ષિક ઘસારાનો દર} = 15 \%$$

$$\begin{aligned} C &= \text{યંત્રની પડતરકિંમત} = \text{ખરીદકિંમત} + \text{યંત્ર ગોઠવવાના ખર્ચા} \\ &= 1,20,000 + 30,000 \\ &= 1,50,000 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{વાર્ષિક ઘસારાની રકમ} &= D = \frac{C \times R}{100} \\ &= \frac{1,50,000 \times 15}{100} \end{aligned}$$

$$D = 22,500$$

વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર
તા. 31-3-2015ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનો ઘસારો	22,500		

તા.31-3-15ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		યંત્ર 1,50,000	
		— ઘસારો 22,500	1,27,500

ઉદાહરણ 8 : શ્રુતિ લિમિટેડના ચોપડામાં તા. 1-4-15ના રોજ યંત્ર ખાતાની શરૂની બાકી ₹ 1,05,000 છે. આ યંત્ર ચાર વર્ષ પહેલાં ખરીદવામાં આવેલ હતું. યંત્ર પર દર વર્ષે સરખા હપતાની પદ્ધતિ મુજબ 10 % લેખે ઘસારો ગણવામાં આવે છે. આ વિગતો પરથી વાર્ષિક ઘસારાની રકમ શોધો.

જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

સરખા હપતાની પદ્ધતિ મુજબ ઘસારાની રકમ મિલકતની પડતરકિંમતના આધારે નક્કી થાય છે. માટે સૌપ્રથમ યંત્રની પડતરકિંમત શોધીશું.

ધારો કે યંત્રની પડતરકિંમત ₹ 100 છે.

(-) 10 % લેખે ચાર વર્ષનો ઘસારો (10×4) ₹ 40

∴ ચોથા વર્ષના અંતે યંત્રની ચોપડેકિંમત ₹ 60

દાખલામાં આપેલ યંત્રની ચોથા વર્ષને અંતે ચોપડે કિંમત ₹ 1,05,000 છે.

જો ₹ 60 ચોથા વર્ષને અંતે ચોપડેકિંમતે હોય ત્યારે પડતરકિંમત ₹ 100

∴ ₹ 1,05,000 ચોથા વર્ષને અંતે ચોપડેકિંમત હોય ત્યારે પડતરકિંમત (?)

$$= \frac{1,05,000 \times 100}{60} = ₹ 1,75,000$$

∴ યંત્રની પડતરકિંમત ₹ 1,75,000

$$\text{વાર્ષિક ઘસારાની રકમ} = \frac{C \times R}{100}$$

જ્યાં C = 1,75,000, R = 10 %

$$\therefore D = \frac{C \times R}{100}$$

$$= \frac{1,75,000 \times 10}{100}$$

વાર્ષિક ઘસારાની રકમ = ₹ 17,500

જવાબ : પડતરકિંમત ₹ 1,75,000

વાર્ષિક ઘસારાની રકમ ₹ 17,500

ઉદાહરણ 9 : યુગ એન્ડ કંપનીએ તા. 1-4-12ના રોજ એક યંત્ર ₹ 1,10,000માં ખરીદ્યું. આ યંત્રને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 6000 અને કારખાના સુધી લાવવાનો ખર્ચ ₹ 4000 થયો. કંપની દર વર્ષે 8 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. તા. 31-3-15ના રોજ આ યંત્ર તેની ચોપડેકિંમતના 20 % નુકસાનથી વેચી દેવામાં આવ્યું. ત્રણ વર્ષની આમનોંધ અને ત્રણેય વર્ષનું યંત્ર ખાતું તૈયાર કરો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી :

વાર્ષિક ઘસારો :

$$\begin{aligned}\text{યંત્રની પડતરકિંમત} &= \text{ખરીદકિંમત} + \text{ગોઠવણી ખર્ચ} + \text{અન્ય ખર્ચાઓ} \\ &= ₹ 1,10,000 + ₹ 6000 + ₹ 4000 \\ &= ₹ 1,20,000\end{aligned}$$

$$\text{વાર્ષિક ઘસારો} = \text{યંત્રની પડતરકિંમત} \times \text{ઘસારાનો દર}$$

$$= \frac{1,20,000 \times 8}{100} = ₹ 9600$$

યંત્રની વેચાણકિંમત :

તા. 1-4-12ના રોજ યંત્રની પડતરકિંમત	₹ 1,20,000
(-) ત્રણ વર્ષનો ઘસારો (₹ 9600 × 3)	28,800
∴ તા. 31-3-15ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	91,200
(-) 20 % નુકસાનથી વેચાણ (₹ 91,200ના 20 %)	18,240
∴ યંત્રની વેચાણકિંમત	72,960

યુગ એન્ડ કંપનીના ચોપડે આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-12	યંત્ર ખાતે તે બેન્ક ખાતે તે રોકડ ખાતે (ખા.જે. ₹ 1,10,000 યંત્ર ખરીદી અને ₹ 10,000 લાવવા અને ગોઠવવાના ખર્ચના ચૂકવ્યા તેના.)	ઉ	1,20,000	1,10,000 10,000
31-3-13	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (ખા.જે. ₹ 9600ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)	ઉ	9600	9600
31-3-13	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (ખા.જે. ₹ 9600ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)	ઉ	9600	9600
31-3-14	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (ખા.જે. ₹ 9600ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)	ઉ	9600	9600

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 9600ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		9600	9600
31-3-15	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 9600ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		9600	9600
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 9600ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		9600	9600
31-3-15	બેન્ક ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 91,200ના ચોપડે કિંમતના યંત્રનું 20 % નુકસાનથી વેચાણ કર્યું તેના.)		72,960	72,960
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 18,240નું યંત્ર વેચાણનું નુકસાન નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		18,240	18,240
	કુલ સરવાળો		2,68,800	2,68,800

યુગ એન્ડ કંપનીની ખાતાવહી
યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બેન્ક ખાતે		1,10,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે		9600
1-4-12	રોકડ ખાતે		10,000	31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		1,10,400
			1,20,000				1,20,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા		1,10,400	31-3-14	ઘસારા ખાતે		9600
			1,10,400	31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		1,00,800
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		1,00,800	31-3-15	ઘસારા ખાતે		9600
			1,00,800	31-3-15	બેન્ક ખાતે		72,960
				31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે (યંત્ર વેચાણની ખોટ)		18,240
							1,00,800

ઉદાહરણ 10 : સુખા લિમિટેડે તા. 1-4-12ના રોજ એક યંત્ર ₹ 52,000માં ખરીદ્યું. આ યંત્ર ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 3000 થયો. તા. 1-10-13ના રોજ બીજું યંત્ર ₹ 19,000માં ખરીદ્યું, જેને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 1000 થયો. કંપની દર વર્ષે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ 10 % લેખે ઘસારો ગણે છે. તા. 31-3-15ના રોજ પ્રથમ યંત્ર તેની ચોપડેકિંમત પર 20 % નફા સાથે વેચી દીધું. ઉપરની વિગતો પરથી પ્રથમ ત્રણ વર્ષની આમનોંધ, યંત્ર ખાતું અને ઘસારા ખાતું તૈયાર કરો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી : પ્રથમ વેચેલ યંત્રની વેચાણકિંમત :

$$\text{યંત્રની પડતરકિંમત} = ₹ 52,000 + ₹ 3000 = ₹ 55,000$$

$$\text{વાર્ષિક ઘસારાની રકમ (10 \% ઘસારો)} = \frac{55000 \times 10}{100} = ₹ 5500$$

યંત્રની વેચાણકિંમત :	₹
તા. 1-4-12ના રોજ યંત્રની પડતરકિંમત	55,000
(-) 10 % લેખે ત્રણ વર્ષનો ઘસારો (₹ 5500 × 3)	16,500
∴ તા. 31-3-15ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	38,500
(+) ચોપડે કિંમત ₹ 38,500ના 20 % નફો	7700
∴ યંત્રની વેચાણકિંમત	46,200

બીજા યંત્ર પર ઘસારો :

તા. 1-10-13ના રોજ પડતરકિંમત ₹ 20,000.

તા. 1-10-13થી 31-3-14 સુધી 6 માસનો 10 % લેખે ઘસારો ₹ 1000 થાય.

તા. 1-4-14થી 31-3-15 આખા વર્ષનો ઘસારો ₹ 2000 થાય.

સુખા લિમિટેડના ચોપડે આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-12	યંત્ર ખાતે તે બેન્ક ખાતે તે રોકડ ખાતે (બા.જે. ₹ 52,000નું યંત્ર ખરીદી અને ગોઠવણી ખર્ચના ₹ 3000 ચૂકવ્યા તેના.)	ઉ	55,000	52,000 3000
31-3-13	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 5500ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)	ઉ	5500	5500
31-3-13	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 5500ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)	ઉ	5500	5500
1-10-13	યંત્ર ખાતે તે બેન્ક ખાતે તે રોકડ ખાતે (બા.જે. ₹ 19,000 યંત્ર ખરીદી અને ગોઠવણી ખર્ચના ₹ 1000 ચૂકવ્યા તેના.)	ઉ	20,000	19,000 1000
31-3-14	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. પ્રથમ યંત્ર પર ₹ 5500 અને બીજા યંત્ર પર ₹ 1000થી ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)	ઉ	6500	6500

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 6500ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		6500	6500
31-3-15	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. પ્રથમ યંત્ર પર ₹ 5500 અને બીજા યંત્ર પર ₹ 2000થી ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		7500	7500
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 7500 ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		7500	7500
31-3-15	બેન્ક ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. પ્રથમ યંત્ર ₹ 38,500 ચોપડે કિંમતનું પર 20 % નફા સાથે વેચ્યું તેના.)		46,200	46,200
31-3-15	યંત્ર ખાતે તે નફા-નુકસાન ખાતે (બા.જે. પ્રથમ યંત્ર વેચાણનો નફો ₹ 7700 નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		7700	7700
	કુલ સરવાળો		1,67,900	1,67,900

સુખ્યા લિમિટેડની ખાતાવહી
યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બેન્ક ખાતે		52,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે		5500
1-4-12	રોકડ ખાતે		3000	31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		49,500
			55,000				55,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા		49,500	31-3-14	ઘસારા ખાતે (5500 + 1000)		6500
1-10-13	બેન્ક ખાતે		19,000	31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		63,000
1-10-13	રોકડ ખાતે		1000				69,500
			69,500				
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		63,000	31-3-15	ઘસારા ખાતે (5500 + 2000)		7500
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે (નફો)		7700	31-3-15	બેન્ક ખાતે		46,200
				31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		17,000
			70,700				70,700

ઘસારા ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
31-3-13	યંત્ર ખાતે		5500	31-3-13	નફા-નુકસાન ખાતે		5500
			5500				5500
31-3-14	યંત્ર ખાતે		6500	31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે		6500
			6500				6500
31-3-15	યંત્ર ખાતે		7500	31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે		7500
			7500				7500

ઉદાહરણ 11 : સંકેત એન્ટરપ્રાઇઝના ચોપડામાં તા. 1-4-12ના રોજ યંત્ર ખાતાની બાકી ₹ 1,40,000 છે. આ યંત્ર તા. 1-4-09ના રોજ ખરીદવામાં આવ્યું હતું. તા. 1-1-14ના રોજ બીજું યંત્ર ₹ 1,10,000માં ખરીદવામાં આવ્યું, જેને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 10,000 થયો. કંપની દર વર્ષે યંત્રો પર 10 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. પ્રથમ યંત્ર તા. 31-3-15ના રોજ તેની ચોપડેકિંમતના 25 % નુકસાન સાથે વેચી દીધું. ઉપરની વિગતો પરથી કંપનીના ચોપડે છેલ્લાં ત્રણ વર્ષનું યંત્ર ખાતું તૈયાર કરો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

(1) સીધી લીટીની પદ્ધતિમાં વાર્ષિક ઘસારાની રકમ મિલકતની પડતરકિંમત પર ગણાય. માટે સૌપ્રથમ યંત્રની પડતરકિંમત શોધવી પડે.

ધારો કે તા. 1-4-09ના રોજ યંત્રની પડતરકિંમત ₹ 100 છે.

(-) તા. 1-4-09થી તા. 31-3-12 સુધી ત્રણ વર્ષનો ઘસારો

(10 % લેખે → 10×3) ₹ 30

તા. 1-4-12ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત ₹ 70

∴ ₹ 70 ચોપડેકિંમત હોય, તો યંત્રની પડતરકિંમત ₹ 100

∴ ₹ 1,40,000 ચોપડેકિંમત હોય, તો યંત્રની પડતરકિંમત (?)

$$= \frac{1,40,000 \times 100}{70} = ₹ 2,00,000 \text{ યંત્રની પડતરકિંમત}$$

∴ દર વર્ષે ₹ 2,00,000ના 10 % = ₹ 20,000 વાર્ષિક ઘસારો ગણાય.

(2) પ્રથમ યંત્રની વેચાણકિંમત :

તા. 1-4-12ના રોજ ચોપડેકિંમત ₹ 1,40,000

(-) તા. 31-3-15 સુધી ત્રણ વર્ષનો ઘસારો ₹ 60,000

(20,000 × 3)

તા. 31-3-15ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત 80,000

(-) નુકસાન (80,000ના 25 %) ₹ 20,000

∴ યંત્રની વેચાણકિંમત ₹ 60,000

(3) બીજું યંત્ર તા. 1-1-14ના રોજ ખરીદવામાં આવેલ છે, તેથી પ્રથમ વર્ષે તેનો ઘસારો તા. 1-1-14થી તા. 31-3-14 સુધી ત્રણ માસનો ₹ 3000 થશે.

$$\text{ઘસારો} = \frac{1,20,000 \times 10 \times 3}{100 \times 12} = ₹ 3000$$

(4) બીજા યંત્રનો બીજા વર્ષનો (તા. 31-3-15) ઘસારો ₹ 12,000 થશે.

સંકેત એન્ટરપ્રાઇઝની ખાતાવહી
યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બાકી આગળ લાવ્યા		1,40,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે		20,000
				31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		1,20,000
			1,40,000				1,40,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા		1,20,000	31-3-14	ઘસારા ખાતે		23,000
1-1-14	બેન્ક ખાતે		1,10,000		(20,000 + 3000)		
1-1-14	રોકડ ખાતે		10,000	31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		2,17,000
			2,40,000				2,40,000
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		2,17,000	31-3-15	ઘસારા ખાતે		32,000
					(20,000 + 12,000)		
				31-3-15	બેન્ક ખાતે (વેચાણ)		60,000
				31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે (ખોટ)		20,000
				31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		1,05,000
			2,17,000				2,17,000

ઉદાહરણ 12 : બુલબુલ કોર્પોરેશનના ચોપડે તા. 1-4-12ના રોજ યંત્ર ખાતું ₹ 90,000ની બાકી દર્શાવે છે. આ યંત્ર પાંચ વર્ષ પહેલાં ખરીદવામાં આવ્યું હતું. આ યંત્ર પર અત્યાર સુધી કુલ ઘસારો ₹ 30,000 માંડી વાળવામાં આવ્યો હતો. તા. 1-1-14ના રોજ ₹ 18,000નું એક બીજું યંત્ર ખરીદવામાં આવ્યું. બીજું યંત્ર કંપનીને અનુકૂળ ન પડતાં તા. 31-12-14ના રોજ તેની ચોપડેકિંમત પર 10 % નફા સાથે વેચી દીધું. કંપની દર વર્ષે 5 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. ઉપરની માહિતી પરથી કંપનીના ચોપડે તા. 31-3-15 સુધીનું યંત્ર ખાતું અને ઘસારા ખાતું તૈયાર કરો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

(1) સરખા હપતાની પદ્ધતિ મુજબ મિલકતની પડતરકિંમત પર ઘસારો ગણવામાં આવે છે.

પ્રથમ યંત્રની તા. 1-4-12ના રોજ ચોપડેકિંમત ₹ 90,000

(+) પાંચ વર્ષનો કુલ માંડી વાળેલ ઘસારો ₹ 30,000

∴ પાંચ વર્ષ પહેલાં યંત્રની પડતરકિંમત ₹ 1,20,000

વાર્ષિક ઘસારાની રકમ ₹ 1,20,000ના 5 % લેખે ₹ 6000 થાય.

અથવા

પાંચ વર્ષનો કુલ ઘસારો ₹ 30,000 છે. તેથી 5 વડે ભાગતા વાર્ષિક ઘસારાની રકમ

$$= \frac{30,000}{5} = ₹ 6000 \text{ થાય.}$$

(2) બીજા વેચેલ યંત્રની વેચાણકિંમત :

તા. 1-1-14ના રોજ ખરીદકિંમત (પડતરકિંમત)	₹ 18,000
(-) તા. 1-1-14થી તા. 31-3-14 સુધી ત્રણ માસનો ઘસારો	
∴ $\frac{18,000 \times 5 \times 3}{100 \times 12} =$	₹ 225
તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	₹ 17,775
(-) તા. 1-4-14થી તા. 31-12-14 સુધી 9 માસનો ઘસારો	
∴ $\frac{18,000 \times 5 \times 9}{100 \times 12} =$	₹ 675
∴ તા. 31-12-14ના રોજ ઘસારા બાદ ચોપડેકિંમત	₹ 17,100
(+) ચોપડેકિંમત ₹ 17,100ના 10 % નફો	₹ 1710
∴ યંત્રની વેચાણકિંમત	₹ 18,810

બુલબુલ કોર્પોરેશનની ખાતાવહી
યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બાકી આગળ લાવ્યા		90,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે		6000
				31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		84,000
			90,000				90,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા		84,000	31-3-14	ઘસારા ખાતે		6225
1-1-14	બેન્ક ખાતે (નવું યંત્ર ખરીદ્યું)		18,000	31-3-14	(6000 + 225) બાકી આગળ લઈ ગયા		95,775
			1,02,000				1,02,000
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		95,775	31-12-14	ઘસારા ખાતે		675
31-12-14	નફા-નુકસાન ખાતે (નફો)		1710		(વેચેલ યંત્રનો નવ માસનો)		
				31-12-14	બેન્ક ખાતે (વેચેલ યંત્ર)		18,810
				31-3-15	ઘસારા ખાતે		6000
					(પ્રથમ યંત્રનો ઘસારો)		
				31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		72,000
			97,485				97,485

ઘસારા ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
31-3-13	યંત્ર ખાતે		6000	31-3-13	નફા-નુકસાન ખાતે		6000
			6000				6000
31-3-14	યંત્ર ખાતે		6225	31-3-14	નફા-નુકસાન ખાતે		6225
			6225				6225
31-3-15	યંત્ર ખાતે		6675	31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે		6675
			6675				6675

ઉદાહરણ 13 : જયેશ લિમિટેડે ₹ 54,000નાં કેટલાંક યંત્રો તા. 1-4-2012ના રોજ ખરીદ્યાં હતાં. આ યંત્રોને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 6000 થયો. કંપનીએ તા. 1-10-14ના રોજ બીજાં ₹ 47,000નાં યંત્રો ખરીદ્યાં જેનો ગોઠવણી ખર્ચ ₹ 1000 થયો. કંપની દર વર્ષે 10 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. તા. 31-3-15ના રોજ પ્રથમ ખરીદેલાં યંત્રો પૈકી 40 % યંત્રો તેની ચોપડેકિંમત પર 30 % નફા સાથે વેચી દીધાં.

ઉપરની વિગતો પરથી કંપનીના ચોપડે તા. 31-3-15 સુધીનું યંત્ર ખાતું તેમજ દરેક વર્ષની વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર દર્શાવો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

(1) વેચેલાં યંત્રોની વેચાણકિંમત :

પ્રથમ ખરીદેલાં યંત્રોની વેચાણકિંમત ₹ 60,000 (₹ 54,000 + ₹ 6000 ગોઠવવાનો ખર્ચ) છે, તેના 40 % યંત્રો વેચવામાં આવે છે.

$$\frac{60,000 \times 40}{100}$$

= ₹ 24,000નાં યંત્રો વેચવામાં આવે છે.

₹

વેચેલાં યંત્રોની પડતરકિંમત 24,000

(-) 10 % લેખે ત્રણ વર્ષનો કુલ ઘસારો (2400 × 3) 7200

∴ વેચેલાં યંત્રોની તા. 31-3-15ના રોજ ચોપડેકિંમત 16,800

(+) ચોપડેકિંમતના 30 % નફો $\left(\frac{16,800 \times 30}{100}\right)$ 5040

∴ વેચેલાં યંત્રોની વેચાણકિંમત 21,840

(2) તા. 1-10-14ના રોજ ખરીદેલાં યંત્રો પર પ્રથમ વર્ષનો ઘસારો તા. 31-3-15 સુધી 6 માસનો ગણાશે, તેથી તે યંત્રો પર ઘસારાની રકમ ₹ 2400 થશે. (₹ 47,000 + ₹ 1000, 10 % લેખે છ માસનો)

જયેશ લિમિટેડની ખાતાવહી
યંત્રોનું ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બેન્ક ખાતે		54,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે		6000
1-4-12	રોકડ ખાતે		6000	31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		54,000
			60,000				60,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા		54,000	31-3-14	ઘસારા ખાતે		6000
			54,000	31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		48,000
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		48,000	31-3-15	ઘસારા ખાતે		8400
1-10-14	બેન્ક ખાતે (યંત્રની ખરીદી)		47,000		(6000 + 2400)		
1-10-14	રોકડ ખાતે (ગોઠવણી ખર્ચ)		1000	31-3-15	બેન્ક ખાતે (યંત્રનું વેચાણ)		21,840
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે		5040	31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		70,800
			1,01,040				1,01,040

વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર

તા. 31-3-2013ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનો ઘસારો	6000		

તા. 31-3-2014ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષનું
નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનો ઘસારો	6000		

તા. 31-3-2015ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષનું
નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનો ઘસારો	8400		

તા.31-3-13ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		યંત્રો 60,000	
		– ઘસારો 6000	54,000

તા.31-3-14ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		યંત્રો 54,000	
		– ઘસારો 6000	48,000

તા.31-3-15ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		યંત્રો 48,000	
		+ ખરીદેલ નવાં યંત્રો 48,000	
		96,000	
		– વેચાણ (પ્રથમ ખરીદેલાં યંત્રો પેકી 40 %)	16,800
		79,200	
		– ઘસારો (6000 + 2400) 8400	70,800

ઉદાહરણ 14 : પી. ડી. કોર્પોરેશનના ચોપડામાં તા. 1-4-14ના રોજ યંત્ર ખાતાની બાકી ₹ 65,000 છે. કંપની દર વર્ષે 10 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. તા. 30-9-14ના રોજ યંત્ર તેની ચોપડેકિંમત પર 10 % નુકસાન સાથે વેચી દીધું.

ઉપરની વિગતો પરથી કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ અને યંત્ર ખાતું તૈયાર કરો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

ઘસારો ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ગણવાનો હોવાથી યંત્રની શરૂની બાકી પર છ માસ માટે ગણાશે.

₹

તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની બાકી	65,000
(-) છ માસનો ઘસારો = $\frac{65,000 \times 10 \times 6}{100 \times 12}$	3250
∴ તા. 30-9-14ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	61,750
(-) 61,750ના 10 % નુકસાન	6175
∴ યંત્રની વેચાણકિંમત	55,575

પી. ડી. કોર્પોરેશનના ચોપડે આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
30-9-14	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 3250ના યંત્રના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		3250	3250
30-9-14	બેન્ક ખાતે યંત્ર વેચાણના નુકસાન ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 61,750નું યંત્ર 10 % નુકસાનથી વેચ્યું તેના.)		55,575 6175	61,750
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (બા.જે. ₹ 3250ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		3250	3250
	કુલ સરવાળો		68,250	68,250

યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		65,000	30-9-14	ઘસારા ખાતે		3250
				30-9-14	યંત્ર વેચાણના નુકસાન ખાતે		6175
				30-9-14	બેન્ક ખાતે		55,575
			65,000				65,000

ઉદાહરણ 15 : સક્ષમ લિમિટેડે તા. 1-4-12ના રોજ એક યંત્ર ₹ 74,000માં ખરીદ્યું, તેને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 6000 થયો. તા. 1-10-13ના રોજ બીજું યંત્ર ₹ 68,000માં ખરીદ્યું, જેને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 4000 ચૂકવ્યો. કંપની દર વર્ષે 10 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. પ્રથમ યંત્ર તા. 31-3-15ના રોજ તેની ચોપડેકિંમત પર 20 % નુકસાનથી વેચી દેવામાં આવ્યું. ઉપરની માહિતી પરથી ત્રણ વર્ષ માટે યંત્ર ખાતું અને પ્રથમ વર્ષની આમનોંધ લખો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

(1) પ્રથમ યંત્રની વેચાણકિંમત :	₹
તા. 1-4-12ના રોજ યંત્રની પડતરકિંમત	80,000
(-) પ્રથમ વર્ષનો 10 % લેખે ઘસારો	8000
તા. 1-4-13ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	72,000
(-) બીજા વર્ષનો 10 % લેખે ઘસારો	7200
તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	64,800
(-) ત્રીજા વર્ષનો 10 % લેખે ઘસારો	6480
તા. 31-3-15ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	58,320
(-) 58,320ના 20 % નુકસાન	11,664
∴ યંત્રની વેચાણકિંમત	46,656
(2) બીજા યંત્રનો ઘસારો :	₹
તા. 1-10-13ના રોજ યંત્રની પડતરકિંમત	72,000
(-) તા. 31-3-14 સુધી 6 માસનો ઘસારો = $\frac{72,000 \times 10 \times 6}{100 \times 12}$	3600
તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	68,400
(-) તા. 31-3-15 સુધીનો ઘસારો	6840
∴ તા. 31-3-15ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	61,560

સક્ષમ લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-12	યંત્ર ખાતે તે બેન્ક ખાતે તે રોકડ ખાતે (ખા.જે. ₹ 74,000નું યંત્ર ખરીદ્યું અને ગોઠવણી ખર્ચના ₹ 6000 ચૂકવ્યા તેના.)		80,000	74,000 6000
31-3-13	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (ખા.જે. ₹ 8000ના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		8000	8000
31-3-13	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે (ખા.જે. ₹ 8000ના ઘસારાની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		8000	8000
	કુલ સરવાળો		96,000	96,000

સક્ષમ લિમિટેડની ખાતાવહી
યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બેન્ક ખાતે		74,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે		8000
1-4-12	રોકડ ખાતે		6000	31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		72,000
			80,000				80,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા		72,000	31-3-14	ઘસારા ખાતે		10,800
1-10-13	બેન્ક ખાતે		68,000		(7200 + 3600)		
1-10-13	રોકડ ખાતે		4000	31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		1,33,200
			1,44,000				1,44,000
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		1,33,200	31-3-15	ઘસારા ખાતે		13,320
					(6480 + 6840)		
				31-3-15	બેન્ક ખાતે		46,656
					(યંત્રની વેચાણકિંમત)		
				31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે (ખોટ)		11,664
				31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		61,560
			1,33,200				1,33,200

ઉદાહરણ 16 : કીર્તન એન્ટરપ્રાઇઝના ચોપડામાં તા. 1-4-2012ના રોજ ફર્નિચર અને ફિક્ષર્સ ખાતાની બાકી ₹ 80,000 હતી. સંસ્થાની જરૂરિયાત મુજબ તા. 1-7-13ના રોજ જૂનું ફર્નિચર ₹ 47,000માં ખરીદવામાં આવ્યું, જેના પર ગોઠવણી અને અન્ય જરૂરી મરામત ખર્ચ ₹ 13,000 થયા. તા. 1-7-13ના રોજ જૂનું ખરીદેલ ફર્નિચર અનુકૂળ ન આવતાં તા. 31-3-15ના રોજ ₹ 35,000માં વેચી દીધું. મિલકત પર દર વર્ષે 10 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણાય છે. ઉપરની વિગતો પરથી તા. 31-3-15 સુધીનું ફર્નિચર અને ફિક્ષર્સનું ખાતું તૈયાર કરો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

(1) તા. 1-4-12ના ફર્નિચર પર ઘસારાની ગણતરી :	₹
તા. 1-4-12ના રોજ શરૂની બાકી	80,000
(-) તા. 31-3-13ના રોજ ઘસારો	8000
તા. 1-4-13ના રોજ શરૂની બાકી	72,000
(-) તા. 31-3-14ના રોજ ઘસારો	7200
તા. 1-4-14ના રોજ શરૂની બાકી	64,800
(-) તા. 31-3-15ના રોજ ઘસારો	6480
∴ તા. 31-3-15ના રોજની ચોપડેકિંમત	<u>58,320</u>

(2) તા. 1-7-13ના રોજ ખરીદેલ જૂનાં ફર્નિચર માટે ગણતરી :	₹
તા. 1-7-13ના રોજ પડતરકિંમત = 47,000 + 13,000	60,000
(-) તા. 31-3-14ના રોજ નવ માસનો ઘસારો = $\frac{60,000 \times 10 \times 9}{100 \times 12}$	4500
તા. 1-4-14ની ચોપડેકિંમત	55,500
(-) તા. 31-3-15ના રોજ ઘસારો	5550
∴ તા. 31-3-15ના રોજની ચોપડેકિંમત	49,950
(-) વેચાણકિંમત	35,000
∴ ફર્નિચર વેચાણનું નુકસાન	14,950

કીર્તન એન્ટરપ્રાઇઝની ખાતાવહી
ફર્નિચર અને ફિક્ષર્સનું ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બાકી આગળ લાવ્યા		80,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે		8000
				31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		72,000
			80,000				80,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા		72,000	31-3-14	ઘસારા ખાતે		11,700
1-7-13	બેન્ક ખાતે		47,000		(7200 + 4500)		
1-7-13	રોકડ ખાતે		13,000	31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા		1,20,300
			1,32,000				1,32,000
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		1,20,300	31-3-15	ઘસારા ખાતે		12,030
					(6480 + 5550)		
				31-3-15	બેન્ક ખાતે		35,000
				31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે (ખોટ)		14,950
				31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		58,320
			1,20,300				1,20,300

ઉદાહરણ 17 : યુસુફ કોડાવાલા કોર્પોરેશને તા. 1-4-12ના રોજ ₹ 70,000નું ચંત્ર ખરીદ્યું. તા. 1-10-12ના રોજ બીજું ચંત્ર ₹ 40,000માં ખરીદ્યું. તા. 31-1-15ના રોજ બીજું ચંત્ર તેની ચોપડેકિંમત પર 20 % નફા સાથે વેચી દીધું. કંપની દર વર્ષે 10 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. ઉપરની માહિતી પરથી ચંત્ર ખાતું બનાવો અને પ્રથમ વર્ષના વાર્ષિક હિસાબોમાં તેની અસર દર્શાવો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

(1) તા. 1-4-12ના રોજ ખરીદેલ પ્રથમ યંત્ર પર ઘસારાની ગણતરી	₹
તા. 1-4-12ના રોજ યંત્રની પડતરકિંમત (ખરીદી)	70,000
(-) પ્રથમ વર્ષનો ઘસારો	7000
તા. 1-4-13ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત (શરૂની બાકી)	63,000
(-) બીજા વર્ષનો 10 % લેખે ઘસારો	6300
તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત (શરૂની બાકી)	56,700
(-) ત્રીજા વર્ષનો 10 % લેખે ઘસારો	5670
∴ તા. 31-3-15ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	51,030
(2) તા. 1-10-12ના રોજ ખરીદેલ બીજા યંત્ર પર ઘસારાની ગણતરી	₹
તા. 1-10-12ના રોજ યંત્રની ખરીદી	40,000
(-) પ્રથમ વર્ષનો 6 માસનો ઘસારો	2000
તા. 1-4-13ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત (શરૂની બાકી)	38,000
(-) બીજા વર્ષનો ઘસારો	3800
તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત (શરૂની બાકી)	34,200
(-) તા. 31-1-15 સુધી 10 માસનો ઘસારો = $\frac{34,200 \times 10 \times 10}{100 \times 12}$	2850
∴ તા. 31-1-15ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	31,350
(+) 31,350ના 20 % નફો = $\frac{31,350 \times 20}{100}$	6270
∴ યંત્રની વેચાણકિંમત	37,620

યુસુફ કોડાવાલા કોર્પોરેશનની ખાતાવહી
યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-12	બેન્ક ખાતે		70,000	31-3-13	ઘસારા ખાતે (7000 + 2000)		9000
1-10-12	બેન્ક ખાતે		40,000	31-3-13	બાકી આગળ લઈ ગયા		1,01,000
			1,10,000				1,10,000
1-4-13	બાકી આગળ લાવ્યા (63,000 + 38,000)		1,01,000	31-3-14	ઘસારા ખાતે (6300 + 3800)		10,100
				31-3-14	બાકી આગળ લઈ ગયા (56,700 + 34,200)		90,900
			1,01,000				1,01,000
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		90,900	31-1-15	ઘસારા ખાતે (વેચેલ યંત્ર)		2850
31-1-15	નફા-નુક્સાન ખાતે (યંત્ર વેચાણ નફો)		6270	31-1-15	બેન્ક ખાતે (વેચેલ યંત્ર)		37,620
				31-3-15	ઘસારા ખાતે (બાકીનાં યંત્રો)		5670
				31-3-15	બાકી આગળ લઈ ગયા		51,030
			97,170				97,170

વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર
તા. 31-3-2013ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષનું નફા-નુકસાન ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનો ઘસારો	9000		

તા.31-3-13ના રોજનું પાકું સરવૈયું

મૂડી-દેવાં	રકમ (₹)	મિલકત-લેણાં	રકમ (₹)
		યંત્રો 1,10,000	
		– યંત્રોનો ઘસારો 9000	1,01,000

ઉદાહરણ 18 : રીયા ઇન્ડસ્ટ્રીઝના ચોપડામાં તા. 1-4-14ના રોજ યંત્ર ખાતાની બાકી ₹ 24,000 હતી. આ યંત્ર છ વર્ષ પહેલાં ખરીદવામાં આવ્યું હતું. કંપની દર વર્ષે 10 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિ પ્રમાણે ઘસારો ગણે છે. આ યંત્ર તા. 30-9-14ના રોજ તેની ચોપડેકિંમત પર 30 % નુકસાનથી વેચી દીધું. ઉપરની વિગત પરથી કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો તથા યંત્ર ખાતું તૈયાર કરો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

(1) યંત્રની પડતરકિંમત શોધવી :

સીધી લીટીની પદ્ધતિમાં વાર્ષિક ઘસારાની રકમ મિલકતની પડતરકિંમત પર ગણવામાં આવે છે. માટે સૌપ્રથમ યંત્રની પડતરકિંમત નીચે મુજબ પ્રાપ્ત થશે.

	₹
ધારો કે 6 વર્ષ પહેલાં યંત્રની પડતરકિંમત	100 હોય.
(–) 10 % લેખે 6 વર્ષનો કુલ ઘસારો (10 × 6)	60
તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની ખાતાની બાકી	40
જો ₹ 40 ચોપડેકિંમત હોય, તો યંત્રની પડતરકિંમત	100
∴ ₹ 24,000 ચોપડેકિંમત હોય, તો યંત્રની પડતરકિંમત	(?)
$= \frac{24,000 \times 100}{40} = ₹ 60,000$ યંત્રની પડતરકિંમત	

∴ દર વર્ષે 60,000ના 10 % = ₹ 6000 વાર્ષિક ઘસારો ગણાશે.

(2) યંત્રની વેચાણકિંમત શોધવી :

	₹
તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની શરૂની બાકી	24,000
(–) તા. 30-9-14 સુધી 6 માસનો 10 % લેખે ઘસારો	3000
∴ તા. 30-9-14ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	21,000
(–) ચોપડેકિંમતના 30 % નુકસાન $\left(\frac{21,000 \times 30}{100} \right)$	6300
∴ વેચેલ યંત્રની વેચાણકિંમત	14,700

રીયા ઈન્ડસ્ટ્રીઝના ચોપડે આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
30-9-14	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (ભા.જે. ₹ 3000 વેચેલ યંત્રના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		3000	3000
30-9-14	બેન્ક ખાતે તે યંત્ર ખાતે (ભા.જે. ₹ 21,000નાં ચોપડે કિંમતનું યંત્ર 30 % નુકસાનથી યંત્ર વેચ્યું તેના.)		14,700	14,700
30-9-14	યંત્ર વેચાણના નુકસાન ખાતે તે યંત્ર ખાતે (ભા.જે. યંત્ર વેચાણનું નુકસાન યંત્ર ખાતે નોંધ્યું તેના.)		6300	6300
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે તે યંત્ર વેચાણના નુકસાન ખાતે (ભા.જે. ₹ 3000ના ઘસારાની રકમ ₹ 6300 યંત્ર વેચાણ નુકસાનની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		9300	3000 6300
	કુલ સરવાળો		33,300	33,300

**રીયા ઈન્ડસ્ટ્રીઝની ખાતાવહી
યંત્ર ખાતું**

ઉધાર				જમા			
તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		24,000	30-9-14	ઘસારા ખાતે		3000
				30-9-14	બેન્ક ખાતે (યંત્ર વેચાણ)		14,700
				30-9-14	યંત્ર વેચાણના નુકસાન ખાતે		6300
			24,000		(ખોટ)		24,000

ઉદાહરણ 19 : વિજય એન્ડ કંપનીના ચોપડામાં તા. 1-4-14ના રોજ યંત્ર ખાતાની બાકી ₹ 87,480 છે. આ યંત્ર ત્રણ વર્ષ પહેલાં ખરીદવામાં આવેલ હતું. યંત્ર પર 10 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણવામાં આવે છે. તો યંત્રની પડતરકિંમત તથા તા. 31-3-15ના રોજ વાર્ષિક ઘસારાની રકમ શોધો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

(1) ધારો કે ત્રણ વર્ષ પહેલાં તા. 1-4-11ના રોજ યંત્રની પડતરકિંમત ₹ 100 છે.

	₹
તા. 1-4-11ના રોજ યંત્રની પડતરકિંમત	100
(-) પ્રથમ વર્ષનો 10 % લેખે ઘસારો	<u>10</u>
∴ તા. 1-4-12ના રોજ યંત્રની ખાતાની શરૂની બાકી	90
(-) બીજા વર્ષનો 10 % લેખે ઘસારો	<u>9</u>
∴ તા. 1-4-13ના રોજ યંત્રની ખાતાની શરૂની બાકી	81
(-) ત્રીજા વર્ષનો 10 % લેખે ઘસારો	<u>8.1</u>
∴ તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની ખાતાની શરૂની બાકી	<u><u>72.9</u></u>

જો ₹ 72.9 યંત્રની બાકી હોય, તો યંત્રની પડતરકિંમત ₹ 100

∴ ₹ 87,480 યંત્રની બાકી હોય, તો યંત્રની પડતરકિંમત ₹ (?)

$$= \frac{87,480 \times 100}{72.9} = ₹ 1,20,000 \text{ યંત્રની પડતરકિંમત}$$

∴ યંત્રની પડતરકિંમત ₹ 1,20,000

(2) તા. 31-3-15ના રોજ વાર્ષિક ઘસારાની રકમ :

$$= \frac{\text{યંત્રની શરૂ બાકી} \times \text{ઘસારાનો દર}}{100} = \frac{87,480 \times 10}{100} = ₹ 8748$$

∴ વાર્ષિક ઘસારાની રકમ ₹ 8748

ઉદાહરણ 20 : જોસેફ લિમિટેડના ચોપડામાં તા. 1-4-14ના રોજ યંત્ર ખાતાની બાકી ₹ 1,10,000 છે. કંપની દર વર્ષે 5 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. તા. 30-9-14ના રોજ આ યંત્ર તેની ચોપડેકિંમત પર 30 % નુકસાનથી વેચી દીધું. ઉપરની વિગતોના આધારે કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ તથા યંત્ર ખાતું તૈયાર કરો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી અને સમજૂતી :

યંત્રની વેચાણકિંમત શોધવી :	₹
તા. 1-4-14ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત	1,10,000
(-) તા. 30-9-14 સુધી 6 માસનો 5 % લેખે ઘસારો = $\frac{1,10,000 \times 5 \times 6}{100 \times 12}$	2750
∴ તા. 30-9-14ના રોજ ઘસારા બાદ કિંમત (ચોપડેકિંમત)	1,07,250
(-) 1,07,250ના 30 % નુકસાનથી વેચાણ	32,175
∴ યંત્રની વેચાણકિંમત	75,075

જોસેફ લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
30-9-14	ઘસારા ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 2750ના યંત્રના ઘસારાની નોંધ કરી તેના.)		2750	2750
30-9-14	બેન્ક ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 1,07,250ના ચોપડે કિંમતનું યંત્ર 30 % નુકસાનથી વેચ્યું તેના.)		75,075	75,075
30-9-14	યંત્ર વેચાણના નુકસાન ખાતે તે યંત્ર ખાતે (બા.જે. યંત્ર વેચાણની ખોટ ₹ 32,175 યંત્ર ખાતે નોંધી તેના.)		32,175	32,175
31-3-15	નફા-નુકસાન ખાતે તે ઘસારા ખાતે તે યંત્ર વેચાણના નુકસાન ખાતે (બા.જે. ₹ 2750ના ઘસારાની રકમ અને ₹ 32,175 યંત્ર વેચાણ નુકસાનની રકમ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ ગયા તેના.)		33,925	2750 32,175
	કુલ સરવાળો		1,44,925	1,44,925

જોસેફ લિમિટેડની ખાતાવહી
યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
1-4-14	બાકી આગળ લાવ્યા		1,10,000	30-9-14	ઘસારા ખાતે		2750
				30-9-14	બેન્ક ખાતે (યંત્ર વેચાણ)		75,075
				30-9-14	નફા-નુકસાન ખાતે (ખોટ)		32,175
			1,10,000				1,10,000

સ્વાધ્યાય

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- (1) ઘસારો ધંધાનો કેવા પ્રકારનો ખર્ચ છે ?
 (અ) મૂડી (બ) મહેસૂલી
 (ક) મૂડી અને મહેસૂલી (ડ) અવાસ્તવિક
- (2) સરખા હપતાની પદ્ધતિમાં ઘસારાની રકમ મિલકતની કઈ કિંમત પર ગણાય છે ?
 (અ) ચોપડેકિંમત (બ) ઘસારાબાદ કિંમત
 (ક) વેચાણકિંમત (ડ) પડતરકિંમત
- (3) ઘસારો એ મિલકતની ઉપયોગિતા મૂલ્યમાં.....સૂચવે છે.
 (અ) વધારો (બ) ઘટાડો
 (ક) વધારો-ઘટાડો (ડ) ત્રણેયમાંથી એક પણ નહિ
- (4) કઈ પદ્ધતિમાં વાર્ષિક ઘસારાની રકમ દર વર્ષે એક સરખી રહે છે ?
 (અ) સીધી લીટીની પદ્ધતિ (બ) ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ
 (ક) પુનઃ મૂલ્યાંકનની પદ્ધતિ (ડ) માઈલેજ પદ્ધતિ
- (5) નીચેનામાંથી કઈ મિલકત ઘસારાપાત્ર નથી ?
 (અ) મકાન (બ) ફર્નિચર
 (ક) યંત્રો (ડ) જમીન
- (6) ઘસારાની કઈ પદ્ધતિમાં મિલકતની કિંમત ક્યારેય શૂન્ય થતી નથી ?
 (અ) ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ (બ) વર્ષાસન પદ્ધતિ
 (ક) એકમદીઠ ઘટાડાની પદ્ધતિ (ડ) સરખા હપતાની પદ્ધતિ
- (7) ઘસારાની કઈ પદ્ધતિમાં ઘસારાની રકમ અને મરામત-ખર્ચ વચ્ચે સમતુલન જળવાઈ રહે છે ?
 (અ) યાંત્રિક કલાકદરની પદ્ધતિ (બ) ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજની પદ્ધતિ
 (ક) ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ (ડ) સીધી લીટીની પદ્ધતિ
- (8) ઘસારો નીચેનામાંથી કોને લગતો ખર્ચ છે ?
 (અ) મૂડી (બ) વેચાણ
 (ક) દેવા (ડ) ત્રણેયમાંથી અકેય નહિ

(9) નીચેમાંથી કયો ખર્ચ રોકડમાં ચૂકવાતો નથી ?

(અ) ભાડું

(બ) કમિશન

(ક) પગાર

(ડ) ઘસારો

(10) યંત્ર વેચાણનું નુકસાન ક્યાં લખાય છે ?

(અ) યંત્ર ખાતાની જમા બાજુ

(બ) યંત્ર ખાતાની ઉધાર બાજુ

(ક) ઘસારા ખાતાની જમા બાજુ

(ડ) ઘસારા ખાતાની ઉધાર બાજુ

2. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ એક વાક્યમાં લખો :

(1) કઈ પદ્ધતિમાં મિલકતની વાર્ષિક ઘસારાની રકમ દર વર્ષે ઘટતી જાય છે?

(2) ઘસારાપાત્ર મિલકતો એટલે શું?

(3) ઘસારાનો અર્થ સમજાવો.

(4) ઘસારો બંધાની કઈ મિલકતો પર ગણવામાં આવે છે ?

(5) વર્ષના અંતે ઘસારા ખાતું બંધ કરી નફા-નુકસાન ખાતે લઈ જવાની આમનોંધ લખો.

(6) સરખા હપતાની પદ્ધતિએ વાર્ષિક ઘસારાનો દર શોધવાનું સૂત્ર લખો.

(7) હિસાબો લખવાની દૃષ્ટિએ મિલકતો પર ઘસારો નોંધવાની મુખ્ય પદ્ધતિઓ જણાવો.

(8) ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું ઊભું કરવાની પદ્ધતિમાં ઘસારાની નોંધ વખતે કયું ખાતું જમા કરવામાં આવે છે?

(9) પાકા સરવૈયામાં ઘસારો ક્યાં અને કઈ રીતે દર્શાવાય છે ?

(10) યંત્ર વેચતાં થયેલ નફો ક્યા ખાતે કઈ બાજુ લખાય છે ?

3. નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો :

(1) એક યંત્ર તા.1-4-08ના રોજ ખરીદવામાં આવ્યું હતું. તા. 1-4-14ના રોજ યંત્ર ખાતાની શરૂની બાકી ₹ 28,000 છે. યંત્ર પર 10 % લેખે સરખા હપતાની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણાય છે. તા. 31-3-15ના રોજ ઘસારાની આમનોંધ લખો.

(2) તા. 1-4-13ના રોજ ₹ 30,000માં એક યંત્ર ખરીદ્યું. યંત્ર પર 10 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણાય છે. તા.31-3-15ના રોજ ઘસારાની આમનોંધ લખો.

(3) તા.1-4-14ના રોજ યંત્રની ચોપડેકિંમત ₹ 34,000 છે. 20 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ મુજબ ઘસારો ગણવામાં આવે છે. તા.30-9-14ના રોજ આ યંત્ર ચોપડેકિંમત પર 35 % નફાથી વેચી દીધું. આ માહિતી પરથી યંત્રવેચાણ અંગેની આમનોંધ લખો.

(4) હિરલ લિમિટેડે પોતાનાં યંત્રો પર 5 % લેખે સરખા હપતાની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણેલ છે. જો યંત્રોની વાર્ષિક ઘસારાની રકમ ₹ 6000 હોય તો યંત્રની પડતરકિંમત શોધો.

(5) તા. 1-4-13ના રોજ સર્વેશ લિમિટેડે એક યંત્ર ખરીદ્યું. યંત્ર પર ઘટતી જતી બાકીની રીતે 10 % ઘસારો ગણતાં તા. 31-3-15ના રોજ ₹ 3240 ઘસારાની નોંધ કરી હોય તો યંત્રની મૂળકિંમત શોધો.

4. નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ આપો :

(1) ઘસારાનો અર્થ આપી તેનાં લક્ષણો જણાવો.

(2) ઘસારાની ગણતરી ક્યા ક્યા હેતુસર કરવામાં આવે છે ?

(3) ઘસારાની વ્યાખ્યા આપી ઘસારા અંગેનાં પરિબળોની ચર્ચા કરો.

(4) વાર્ષિક ઘસારાની રકમ અને ઘસારાનો દર નક્કી કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દાઓની વિગતે સમજૂતી આપો.

- (5) ઘસારાપાત્ર મિલકતો એટલે શું ? તેની સમજૂતી આપી ઘસારાપાત્ર મિલકતોની યાદી આપો.
- (6) ટૂંક નોંધ લખો : (અ) સરખા હપતાની પદ્ધતિ
(બ) ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ
- (7) તફાવત આપો : સરખા હપતાની પદ્ધતિ અને ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ.
- (8) હિસાબી ચોપડે ઘસારો નોંધવાની રીતો ઉદાહરણ સહિત સમજાવો.

5. નીચેના પ્રશ્નોના માગ્યા મુજબ જવાબ આપો :

- (1) સુરેશ લિમિટેડે તા. 1-4-2012ના રોજ ₹ 63,600ની કિંમતનું યંત્ર ખરીદ્યું. યંત્ર ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 1000 થયો. જો યંત્રની ભંગારકિંમત તેનાં 8 વર્ષના અંદાજિત આયુષ્યને અંતે ₹ 14,600 અંદાજવામાં આવી હોય, તો વાર્ષિક ઘસારાની રકમ અને વાર્ષિક ઘસારાનો દર શોધો. કંપનીનું હિસાબી વર્ષ 31મી માર્ચના રોજ પૂરું થાય છે. પ્રથમ ત્રણ વર્ષની આમનોંધ, યંત્ર ખાતું અને ઘસારા ખાતું તૈયાર કરો. પ્રથમ વર્ષના વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર દર્શાવો. કંપની સરખા હપતાની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે.
- (2) હંસા મિલ્સના ચોપડામાં તા. 1-4-13ના રોજ યંત્ર ખાતાની બાકી ₹ 36,000 છે. આ યંત્ર સાત વર્ષ પહેલાં ખરીદવામાં આવેલું હતું. તા. 31-3-14ના રોજ યંત્ર તેની ચોપડેકિંમત પર 30 % નફા સાથે વેચી દેવામાં આવ્યું. કંપની દર વર્ષે 10 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. ઉપરની વિગતો પરથી જરૂરી આમનોંધ લખો અને યંત્ર ખાતું તૈયાર કરો.
- (3) હારૂન કોડાવાલા ઈન્ડસ્ટ્રીએ તા. 1-4-12ના રોજ એક યંત્ર ₹ 2,75,000માં ખરીદ્યું. આ યંત્રને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 15,000 અને કારખાના સુધી લાવવાનો ખર્ચ ₹ 10,000 થયો. કંપની દર વર્ષે 8 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. તા. 31-3-15ના રોજ આ યંત્ર તેની ચોપડે કિંમતના 20 % નુકસાનથી વેચી દેવામાં આવ્યું. ત્રણ વર્ષની આમનોંધ અને ત્રણેય વર્ષનું યંત્ર ખાતું તૈયાર કરો.
- (4) કૌશિક કોર્પોરેશને તા. 1-4-12 ના રોજ ₹ 1,24,000નું એક યંત્ર ખરીદ્યું. આ યંત્રને લાવવાનો તથા ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 16,000 થયો. યંત્રને ઉપયોગમાં લાવતાં પહેલાં ₹ 20,000નો સમારકામ ખર્ચ થયો. તા.1-10-13ના રોજ બીજું નવું યંત્ર ₹ 1,36,000માં ખરીદ્યું, જેનો ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 8000 થયો. પ્રથમ ખરીદેલ યંત્ર તા. 30-9-14ના રોજ તેની ચોપડેકિંમત પર 40 % નુકસાન સાથે વેચી દીધું. તા. 31-3-15 સુધીનું યંત્ર ખાતું તૈયાર કરો અને વાર્ષિક હિસાબોમાં 2012-13ના વર્ષની હિસાબી અસર દર્શાવો. કંપની યંત્રો પર દર વર્ષે 10 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિ પ્રમાણે ઘસારો ગણે છે.
- (5) મહેતા લિમિટેડના ચોપડે તા. 1-4-12ના રોજ યંત્ર ખાતું ₹ 60,000ની બાકી દર્શાવે છે. આ યંત્ર પાંચ વર્ષ પહેલાં ખરીદવામાં આવ્યું હતું. આ યંત્ર પર અત્યાર સુધી કુલ ઘસારો ₹ 20,000 માંડી વાળવામાં આવ્યો હતો. તા. 1-1-14ના રોજ ₹ 12,000નું એક બીજું યંત્ર ખરીદવામાં આવેલ છે. બીજું યંત્ર કંપનીને અનુકૂળ ન પડતાં તા. 31-12-14ના રોજ તેની ચોપડે કિંમત પર 10 % નુકસાન સાથે વેચી દીધું. કંપની દર વર્ષે 5 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. ઉપરની માહિતી પરથી કંપનીના ચોપડે તા. 31-3-15 સુધીનું યંત્ર ખાતું અને ઘસારા ખાતું તૈયાર કરો.
- (6) રાજકુમાર મિલ્સે ₹ 82,000ના કેટલાંક યંત્રો તા. 1-4-2012ના રોજ ખરીદ્યા. આ યંત્રોને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 8000 થયો. કંપનીએ તા. 1-10-14ના રોજ બીજાં ₹ 70,000નાં યંત્રો ખરીદ્યા, જેનો ગોઠવણી ખર્ચ ₹ 2000 થયો. કંપની દર વર્ષે 10 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. તા. 31-3-15ના રોજ પ્રથમ ખરીદેલાં યંત્રો પૈકી 30 % યંત્રો તેની ચોપડેકિંમત પર 20 % નફા સાથે વેચી દીધા. ઉપરની વિગતો પરથી કંપનીના ચોપડે તા. 31-3-15 સુધીનું યંત્રોનું ખાતું તેમજ દરેક વર્ષની વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર દર્શાવો.

- (7) શર્મા લિમિટેડે તા. 1-4-12ના રોજ ₹ 67,000ની કિંમતનું એક યંત્ર ખરીદ્યું. આ યંત્રને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 3000 થયો. દર વર્ષે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ મુજબ 10 % લેખે ઘસારો ગણવાનો છે. ઘસારાની રકમ શોધો તથા પ્રથમ ત્રણ વર્ષની આમનોંધ, યંત્રખાતું અને ઘસારા ખાતું તૈયાર કરો. પ્રથમ બે વર્ષની વાર્ષિક હિસાબોમાં અસર દર્શાવો.
- (8) બેતુલ એન્ડ કંપનીના ચોપડામાં તા.1-4-14ના રોજ યંત્ર ખાતાની બાકી ₹ 60,000 છે. કંપની દર વર્ષે 10 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની રીતે ઘસારો ગણે છે. તા. 1-10-14ના રોજ આ યંત્ર તેની ચોપડેકિંમત પર 25 % નુકસાન સાથે વેચી દેવામાં આવ્યું.
ઉપરની વિગતો પરથી કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ અને યંત્રખાતું તૈયાર કરો.
- (9) સુધાંશુ લિમિટેડે તા. 1-4-12 ના રોજ એક યંત્ર ₹ 22,200માં ખરીદ્યું, તેને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 1800 થયો. તા. 1-10-13ના રોજ બીજું યંત્ર ₹ 20,400માં ખરીદ્યું, જેને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 1200 ચૂકવ્યો. કંપની દર વર્ષે 10 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણે છે. પ્રથમ યંત્ર તા. 31-03-15ના રોજ તેની ચોપડેકિંમત પર 20 % નુકસાનથી વેચી દેવામાં આવ્યું. ઉપરની માહિતી પરથી ત્રણ વર્ષ માટે યંત્રખાતું અને પ્રથમ વર્ષની આમનોંધ લખો.
- (10) ભાલચંદ્ર મેન્યુફેક્ચરિંગ લિમિટેડે તા. 1-4-2012ના રોજ એક યંત્ર ₹ 73,000માં ખરીદ્યું. આ યંત્ર ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 2000 થયો છે. યંત્ર પર 8 % લેખે સીધી લીટીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણવાનું નક્કી થયેલ છે. આ કંપનીમાં ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું ઊભું કરવાની પદ્ધતિ મુજબ ઘસારો નોંધવામાં આવે છે. ઉપરની વિગત પરથી કંપનીના ચોપડે પ્રથમ બે વર્ષની આમનોંધ, પ્રથમ બે વર્ષ માટેનું ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું તથા પ્રથમ બે વર્ષનું ઘસારા ખાતું તૈયાર કરો.
- (11) જેનેટ લિમિટેડે ₹ 78,000ની કિંમતનું એક યંત્ર તા. 1-4-2013ના રોજ ખરીદ્યું, જેને ગોઠવવાનો ખર્ચ ₹ 2000 થયો. આ યંત્ર પર 10 % લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણવાનો છે. આ ઘસારો ઘસારાની જોગવાઈનું ખાતું ઊભું કરવાની પદ્ધતિ મુજબ (એકત્રિત ઘસારાના ખાતું) નોંધવાનો છે. આપેલ વિગતોના આધારે કંપનીના ચોપડે પ્રથમ બે વર્ષની આમનોંધ તથા વાર્ષિક હિસાબોમાં પ્રથમ બે વર્ષની હિસાબી અસરો આપો.

